

Vzdělávání dospělých osob ve výkonu trestu odnětí svobody

Eliška Skaličková

Bakalářská práce
2022

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně
Fakulta humanitních studií

Univerzita Tomáše Bati ve Zlíně

Fakulta humanitních studií

Ústav pedagogických věd

Akademický rok: 2021/2022

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(projektu, uměleckého díla, uměleckého výkonu)

Jméno a příjmení:	Eliška Skaličková
Osobní číslo:	H19492
Studijní program:	B0111A190011 Sociální pedagogika
Forma studia:	Kombinovaná
Téma práce:	Vzdělávání dospělých osob ve výkonu trestu odnětí svobody

Zásady pro vypracování

Zpracování rešerše a studium odborné literatury.

Vymezení terminologie a teoretických východisek z oblasti vzdělávání dospělých, specifík vzdělávání odsouzených a prostředí vězeňských institucí.

Příprava metodiky empirické části, zpracování projektu výzkumu a stanovení výzkumného problému.

Realizace kvantitativního výzkumu formou dotazníkového šetření.

Zpracování a vyhodnocení získaných dat, včetně jejich interpretace.

Prezentace výsledků výzkumu, jejich shrnutí a doporučení pro praxi.

Forma zpracování bakalářské práce: **tištěná/elektronická**

Seznam doporučené literatury:

BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS, 2011. Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-115-8.

ČERNÍKOVÁ, Vratislava a Vojtěch SEDLÁČEK, 2002. Základy penologie pro policisty. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky. ISBN 80-7251-104-1.

HÁLA, Jaroslav, 2005. Úvod do teorie a praxe vězeňství. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. ISBN 80-86708-05-5.

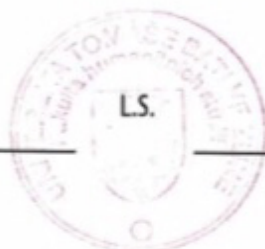
CHRÁSKA, Miroslav, 2016. Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu. Praha: Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5326-3.

MARÁDEK, Vladimír, 2005. Vězeňství. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta. ISBN 80-7368-002-5.

Vedoucí bakalářské práce: **PhDr. Hana Včelařová, Ph.D.**
Ústav pedagogických věd

Datum zadání bakalářské práce: **26. ledna 2022**
Termín odevzdání bakalářské práce: **29. dubna 2022**

Mgr. Libor Marek, Ph.D.
děkan

doc. Mgr. Jakub Hladík, Ph.D.
ředitel ústavu

Ve Zlíně dne 26. ledna 2022

PROHLÁŠENÍ AUTORA BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

Beru na vědomí, že

- odevzdáním bakalářské práce souhlasím se zveřejněním své práce podle zákona č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, bez ohledu na výsledek obhajoby ¹⁾;
- beru na vědomí, že bakalářská práce bude uložena v elektronické podobě v univerzitním informačním systému dostupná k nahlédnutí;
- na moji bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, zejm. § 35 odst. 3 ²⁾;
- podle § 60 ³⁾ odst. 1 autorského zákona má UTB ve Zlíně právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;
- podle § 60 ³⁾ odst. 2 a 3 mohu užít své dílo - bakalářskou práci - nebo poskytnout licenci k jejímu využití jen s předchozím písemným souhlasem Univerzity Tomáše Bati ve Zlíně, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše);
- pokud bylo k vypracování bakalářské práce využito softwaru poskytnutého Univerzitou Tomáše Bati ve Zlíně nebo jinými subjekty pouze ke studijním a výzkumným účelům (tj. k nekomerčnímu využití), nelze výsledky bakalářské práce využít ke komerčním účelům.

Prohlašuji, že

- elektronická a tištěná verze bakalářské práce jsou totožné;
- na bakalářské práci jsem pracoval(a) samostatně a použitou literaturu jsem citoval(a). V případě publikace výsledků budu uveden(a) jako spoluautor.

Ve Zlíně

1) zákon č. 111/1998 Sb. o vysokých školách a o změně a doplnění dalších zákonů (zákon o vysokých školách), ve znění pozdějších právních předpisů, § 47b Zveřejňování závěrečných prací:

(1) Vysoká škola nevydělčně zveřejňuje disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce, u kterých proběhla obhajoba, včetně posudků oponentů a výsledku obhajoby prostřednictvím databáze kvalifikačních prací, kterou spravuje. Způsob zveřejnění stanoví vnitřní předpis vysoké školy.

(2) Disertační, diplomové, bakalářské a rigorózní práce odevzdané uchazečem k obhajobě musí být též nejméně pět pracovních dnů před

konáním obhajoby zveřejněny k nahlížení veřejnosti v místě určeném vnitřním předpisem vysoké školy nebo není-li tak určeno, v místě pracoviště vysoké školy, kde se má konat obhajoba práce. Každý si může ze zveřejněné práce pořizovat na své náklady výpisy, o pisy nebo rozmnoženiny.

(3) Platí, že odevzdáním práce autor souhlasí se zveřejněním své práce podle tohoto zákona, bez ohledu na výsledek obhajoby.

2) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 35 odst. 3:

(3) Do práva autorského také nezasahuje škola nebo školské či vzdělávací zařízení, užitje -li nikoli za účelem přímého nebo nepřímého hospodářského nebo obchodního prospěchu k výuce nebo k vlastní potřebě dílo vytvořené žákem nebo studentem ke splnění školních nebo studijních povinností vyplývajících z jeho právního vztahu ke škole nebo školskému či vzdělávacímu zařízení (školní dílo).

3) zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, o právech souvisejících s právem autorským a o změně některých zákonů (autorský zákon) ve znění pozdějších právních předpisů, § 60 Školní dílo:

(1) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení mají za obvyklých podmínek právo na uzavření licenční smlouvy o užití školního díla (§ 35 odst.

3). Odpirá-li autor takového díla udělit svolení bez vážného důvodu, mohou se tyto osoby domáhat nahrazení chybějícího projevu jeho vůle u soudu. Ustanovení § 35 odst. 3 zůstává nedotčeno.

(2) Není -li sjednáno jinak, může autor školního díla své dílo užit či poskytnout jinému licenci, není -li to v rozporu s oprávněnými zájmy školy nebo školského či vzdělávacího zařízení.

(3) Škola nebo školské či vzdělávací zařízení jsou oprávněny požadovat, aby jim autor školního díla z výdělku jím dosaženého v souvislosti s užitím díla či poskytnutím licence podle odstavce 2 přiměřeně přispěl na úhradu nákladů, které na vytvoření díla vynaložily, a to podle okolností až do jejich skutečné výše; přitom se přihlídí k výši výdělku dosaženého školou nebo školským či vzdělávacím zařízením z užití školního díla podle odstavce 1.

ABSTRAKT

Předkládaná práce se zabývá vzděláváním dospělých osob ve výkonu trestu odnětí svobody. V rámci teoretické části bude pozornost nejprve zaměřena na penitenciární péči, dále bude zmíněna problematika vzdělávání odsouzených, motivace odsouzených ve výkonu trestu a penitenciární zacházení s odsouzenými. V rámci průzkumné části bakalářské práce se bude zjišťovat reálný zájem odsouzených o možnost se vzdělávat během výkonu trestu odnětí svobody. Hlavním výzkumným cílem bude zjistit, zda a v jaké míře jsou odsouzení motivováni ke vzdělávání, jaké je zastoupení jednotlivých druhů motivace ke vzdělávání a zda existuje souvislost mezi sociodemografickými charakteristikami a některými druhy motivace.

Klíčová slova: Odsouzené osoby, vzdělání, trest odnětí svobody, vězení, vězeňská služba

ABSTRACT

The presented work deals with the education of adults in the execution of imprisonment. In the theoretical part, attention will first be focused on penitentiary care, then the issue of education of convicts, motivation of convicts in prison and penitentiary treatment of convicts will be mentioned. Within the exploratory part of the bachelor's thesis, the real interest of convicts in the possibility of education during the execution of a custodial sentence will be ascertained. The main research goal will be to find out whether and to what extent convicts are motivated to learn, what is the representation of individual types of motivation for education and whether there is a connection between socio-demographic characteristics and some types of motivation.

Keywords: Convicted persons, education, imprisonment, prison, prison service

Touto cestou bych ráda poděkovala vedoucí bakalářské práce PhDr. Haně Včelařové, Ph.D. za její ochotu, odborný přístup a také trpělivost, kterou se mnou měla. Také za cenné rady, které mi dávala v průběhu celé bakalářské práce.

Dále bych chtěla poděkovat své rodině za podporu během celého studia a v neposlední řadě mému manželi, který mi byl a je největší oporou.

“Vzdělání je klíčem k odemčení světa, je pasem svobody. “

Oprah Winfreyová

Prohlašuji, že odevzdaná verze bakalářské práce a verze elektronická nahraná do IS/STAG jsou totožné.

OBSAH

OBSAH.....	8
I. 10	
TEORETICKÁ ČÁST	10
1 PENITENCIÁRNÍ PÉČE	11
1.1 RESOCIALIZACE JAKO CÍL PENITENCIÁRNÍ PÉČE.....	12
1.2 PENITENCIÁRNÍ ZACHÁZENÍ.....	14
2 VZDĚLÁVÁNÍ ODSOUZENÝCH A JEHO DEFINICE	16
2.1 CHARAKTERISTIKA VZDĚLÁVÁNÍ ODSOUZENÝCH	17
2.2 MOŽNOSTI STUDIA VE VĚZEŇSKÉM PROSTŘEDÍ DANÉ ZÁKONEM O VÝKONU TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	19
3. MOTIVACE ODSOUZENÝCH VE VÝKONU TRESTU.....	21
3.1 MOTIVACE A MOTIV.....	21
3.2 VÝZNAM PŮVODNÍHO PROSTŘEDÍ A PEDAGOGŮ PRO UTVÁŘENÍ MOTIVACE ODSOUZENÝCH KE VZDĚLÁVÁNÍ.....	22
3.3 CHARAKTERISTIKA UČÍCÍCH SE ODSOUZENÝCH.....	24
3.4 MOTIVACE KE VZDĚLÁVÁNÍ ODSOUZENÝCH	26
4. PENITENCIÁRNÍ ZACHÁZENÍ S ODSOUZENÝMI	29
4.1 RESOCIALIZACE	30
4.2 RESOCIALIZACE FORMOU VZDĚLÁVÁNÍ A FORMOU KULTURNĚ OSVĚTOVÉ ČINNOSTI	32
4.4 FÁZE RESOCIALIZACE.....	33
4.5 NÁVRAT ODSOUZENÉHO DO SPOLEČNOSTI.....	34
II. 38	
PRAKTICKÁ ČÁST.....	38
1 VZDĚLÁVÁNÍ ODSOUZENÝCH V PODMÍNKÁCH TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY	39
1.1 CÍLE VÝZKUMU.....	39
1.2 PRŮZKUMNÝ VZOREK A METODIKA PRŮZKUMU.....	39
1.3 VÝSLEDKY PRŮZKUMU A JEJICH INTERPRETACE.....	40
1.4 VYHODNOCENÍ VÝSLEDKŮ, INTERPRETACE A DISKUSE	61
1.5 NÁVRHY A DOPORUČENÍ.....	63
ZÁVĚR.....	64
1 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ.....	66
PŘÍLOHY	69

ÚVOD

Vzdělávání je součástí života člověka prakticky od jeho raného dětství, kdy dítě začíná získávat základní poznatky a dovednosti v předškolním zařízení. Díky vzdělávání získává jednatelce znalosti, informace, poznatky a dovednosti, které využívá v průběhu svého života a potřebuje je také k dalšímu vlastnímu vzdělávání. Pomocí vzdělávání získává jednatelce kompetence, které jsou prospěšné nejen pro jednatelce jako takového, ale také pro společnost, ve které žije. V každé vyspělé společnosti je základem jejího rozvoje síť kvalitních škol a vzdělávacích zařízení, která přispívají k výchově a zvyšování hodnoty jednatelců pomocí vzdělání. Každý jednatelce, který získal vzdělání, může být pro společnost prospěšným v mnoha ohledech.

Lidé s nízkým vzděláním mohou mít problém se správným rozhodováním se ve svém životě, dělají častější chyby, nesprávně vyhodnocují situace a neuvědomují si důsledky svého jednání a souvislosti mezi vlastními jednáními a společenskými hodnotami a normami. Rovněž je pro jednatelce bez vzdělání charakteristický problém získání prostředků na živobytí a zajišťování vlastních základních potřeb. Východiskem z této situace je proto často právě páchaní trestné činnosti, která přináší možnost rychlého výdělků a získání prostředků. I přes tyto okolnosti se trestné činnosti dopouštějí i jednatelci s vyšším vzděláním, popřípadě přímo s vysokoškolským vzděláním, ale v tomto případě zřejmě platí jiné zákonitosti a rozhodnutí spáchat trestnou činnost ovlivňuje také povaha jednatelce.

Domnívám se, vzhledem k tomu, co je uvedeno výše, je vzdělávání jednatelců ve výkonu trestu odnětí svobody velmi důležitou součástí procesu převýchovy odsouzených a je mimořádně potřebné.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1 PENITENCIÁRNÍ PÉČE

V následující kapitole se budeme věnovat obecnému vymezení penitenciární péči, vysvětlíme si problematiku resocializace jako cíle penitenciární péče a v krátkosti se také zaměříme na penitenciární zacházení.

Slovo „penitenciární“ pochází z lat. slova „poenitentia“, což znamená lítost, změnu smýšlení, obrat, polepšení nebo nápravu. Penitenciární péče je speciální péče o odsouzené osoby ve výkonu trestu odnětí svobody. Penitenciární péče o odsouzené je určitý způsob kontaktu vězeňského personálu s odsouzenými, jakož i veškeré jeho aktivity k dosažení účelu výkonu trestu odnětí svobody, zejména použití prostředků v zákoně stanovených v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody (Veteška, Fischer, 2020).

Biao (2017) popisuje penitenciární zacházení jako veškerý kontakt a aktivitu personálu ve vězení s odsouzenými, kde prioritní je resocializace odsouzených. Resocializace vystihuje činorodost, agilitu, která se podílí na aktivním plnění smyslu, který trest odnětí svobody s ohledem na odsouzené má mít. Znamená to, že ohled se bere i na psychiku, zdravotní stav a celkové působení na jedince, kde je třeba brát v úvahu osobnost tak, aby dopad na odsouzené po propuštění nebyl horší, než před jejich přijetím.

Kontakty nabyté před odsouzením se mají udržovat v pozitivním duchu, rodina, přátelé a dobré vztahy rovněž přispívají k úspěšné resocializaci. Penitenciární zacházení zahrnuje například vzdělávání, korespondenci, návštěvy, čtení, smysluplné zaměstnávání jedinců, sociální péče, reedukaci, psychiatrickou intervenci, psychoterapii, psychologickou a lékařskou péči atp. (Mařádek, 2005).

Cleere (2020) hovoří ve smyslu penitenciární péče o třech teoretických rámcích nahlížení na tuto oblast, a to: biologické teorie, sociologické teorie a psychologické teorie. Právním základem v tomto směru je v České republice zákon č. 169/1999 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody. Zákon pojednává o osobě odsouzeného a jeho důležitosti pro budoucnost, kvůli které má projít podstatnou osobnostní změnou. Změna má nastat v postoji odsouzeného vůči vnímání trestního chování. Dále o vlivu vězeňského prostředí na mentalitu odsouzeného. V zákoně je zakotveno, že zacházení s odsouzenými chápeme jako plánované, organizované a systematické úsilí psychického, fyzického, morálního, sociálního a edukačního charakteru, které sestává z různorodých činností realizovaných pracovníky penitenciárního prostředí, jakož i odborníky z pomáhajících profesí.

Sohůrek (2007) tvrdí, že při zacházení v procesu penitenciární péče je velmi důležité, jaký postoj zaujme odsouzený ke spáchání trestného činu. Pokud se chce do budoucna vyhnout problémům se zákonem, měl by uvážlivě přehodnotit svůj postoj vůči trestné činnosti. Výzkumem potvrzené

empirické poznatky pracovníků v penitenciární oblasti pojednávají o skutečnosti, že v mnoha případech se odsouzení ve výkonu trestu nechtějí svým proviněním zabývat. Z uvedeného vyplývá, že v případě odsouzených, kteří si nejsou schopni uvědomit odpovědnost, přiznat si vinu za své přečiny a naopak se cítí být poškozenými a ukřivděnými, je celý cíl resocializačního penitenciárního zacházení bezúčelný.

Penitenciární výchova studuje postupy, kterými lze převychovat jedince, bez ohledu na pohlaví či věk, kteří se dopustili trestního chování, za které byli odsouzeni a přiděleni do nápravně výchovných zařízení. Cílem převýchovy je úspěšné začlenění jedince do společnosti a jeho resocializace (Jůzl, 2012).

Podle Špankové (2015) je penitenciární vzdělávání neodmyslitelnou součástí penitenciárního zacházení, nabízí prostor pro získání či doplnění kvalifikace a tím i pro lepší integraci do společnosti a na trh práce. Zároveň však autorka poukazuje na jisté oblasti, ve kterých lze zintenzívnit práci v oblasti vzdělávání. Například podávat odsouzeným aktuální informace o situaci na trhu práce, aby nebyli po propuštění zklamáni kvůli tomu, že se jejich očekávání nebudou shodovat s reálnou situací na trhu. Dezinformace v tomto směru mohou totiž přispět k další trestné činnosti. Je tedy důležité zodpovědně poskytovat mladistvým praktické znalosti a prostřednictvím vzdělávání je připravovat na pracovní trh. Příprava sestává z osvojení si zásad vystupování na veřejnosti, verbálního projevu, znalosti psaní motivačního dopisu, životopisu, žádosti o zaměstnání, nácviku pohovoru a kariérního poradenství. Odsouzeným podávat reálné informace, jaké možnosti se svým vzděláním a schopnostmi mají na trhu práce, kde mají největší nedostatky, jak je odstranit či vyzvednout klady. Naučit je poradit si s životní situací, která na ně čeká po propuštění, podávat obecné informace o společenském dění za zdmi vězení, aby na ni uměli pružně reagovat. Dalším důležitým krokem, je využívání vazeb se třetím sektorem, neziskové organizace poskytující spolupráci při postpenitenciární péči, která vzniká již během výkonu trestu. Častokrát je to pro odsouzené jediné vodítko po propuštění na svobodu. Tyto organizace pomáhají odsouzeným zvládat prvotní situace, které na ně po výkonu trestu čekají. Pomoc s ubytováním, hledáním práce, právní poradenství, poznání svých práv a povinností, uplatnění se v novém životě.

1.1 Resocializace jako cíl penitenciární péče

Ve výkonu trestu odnětí svobody prostřednictvím resocializace probíhá snaha o souhrnnou změnu osobnosti odsouzeného. Tento jedinec by po propuštění neměl vykazovat antisociální chování a neměl by provádět další trestnou činnost. Resocializovaný člověk by měl dodržovat společenské

normy, což je mnohdy obtížné pro pachatele trestných činů. Musí být vybrány vhodné prostředky a způsob zacházení, aby se resocializační proces uskutečnil efektivně, v úvahu musíme brát individualitu odsouzeného jedince a jeho socializační problémy z dřívějšího. Vedle individuálního přístupu musí resocializační proces napomáhat splnit tyto elementární cíle (Hendrych, 2010):

- pěstování návyků dalším vzděláváním
- získání odborné kvalifikace, rozšíření znalostí a dovedností, vhodné využívání volného času a celková změna životního stylu. Osvojování si vhodných sociálních dovedností
- orientace na lepší adaptaci pro život mimo vězení, a také na zachování společenských vztahů, uplatňované je především modelové společenské učení při práci ve skupině vězňů, zvláštní odborná pomoc a poradenství
- pomoc při řešení individuálních problémů.

S termínem resocializace se úzce pojí také termín reintegrace, neboť právě k ní by měla směřovat efektivní resocializace. Cílem reintegrace je tedy návrat resocializovaného jedince zpět do společnosti, ze které byl sám vlastním antisociálním jednáním vyloučen (Hendrych, 2010).

V souvislosti s resocializací Raszková a Svoboda Hoferková (2014) kladou důraz na to, že resocializace jako opětovná socializace, proces zbavování se původních vzorců chování a přijímání nových, má proběhnout zejména po propuštění odsouzeného ke svobodě a ne jen v průběhu výkonu trestu odnětí svobody. To, jestli je resocializace efektivní, můžeme zjistit podle recidivy, tedy návratnosti odsouzených zpět do vězeňského prostředí. Metody edukace vězňů berou v potaz specifické zvláštnosti, které pramení ze složení posluchačů a studentů. Metody a jejich výběr ovlivňují vzdělávací cíle, vzdělávací obsah, schopnost odsouzených se učit, heterogenost se učit, přístup ke vzdělávání, ochotu participovat na vzdělávání, časové a materiální schopnosti, osobnost pedagogů, vyučujícího, instruktora a lektora.

Podle Biedermanové a Petruse (2011) plní vzdělávací aktivity v systému zacházení s odsouzenými následující funkce:

- preventivní – úspěšná resocializace podporuje předcházení páchaní dalších trestných činů,
- psychohygienickou – vzhledem k izolaci, ve které odsouzení žijí,
- resocializační – nabyté vzdělání, zvýšení kvalifikace, či rekvalifikace, znalosti a dovednosti pomáhají k uplatnění na trhu práce a zvyšují tak šance na zastávání sociálních rolí.

Mařádek (2005) však upozorňuje na rozdíl mezi nápravou a převýchovou. Zatímco nápravu chápe jako eliminování částečných nedostatků v chování a jednání či celkové socializaci, převýchovu definuje jako eliminování závažnějších poruch. Podle Biao (2017) můžeme vzdělávání, které se uskutečňuje za zdmi vězení, rozdělit do dvou zvláštních skupin. Vzdělávání v širším smyslu, jako součást penitenciárního zacházení a v užším, jako součást vzdělávání tzv. druhé šance.

1.2 Penitenciární zacházení

Hlavní zásadou penitenciárního zacházení je právo odsouzených na pomoc v podobě poskytování péče v sociální, psychologické, pedagogické oblasti. V úvahu jsou brány zvláštní potřeby pro resocializaci a požadavky odsouzených. Podmínky zacházení tvoří určitý systémový přístup k samotné výchově, ale i komplex postupů, přičemž se stanoví individuálně, aby bylo dosaženo úspěšné resocializace odsouzeného po propuštění na svobodu. Cíle penitenciární péče jsou vzdělávat a přetvářet lidi prostřednictvím socializace. Výsledný produkt má být v podobě jedince, který je schopen samostatně řešit problémy, myslet, být zodpovědný. Výchova, formování a utváření osobnosti dospělého člověka, jeho socializace a resocializace probíhá ve všech subsystémech výchovy a vzdělávání dospělých. Jde zde o vlastní výchovný proces, jeho zákonitosti, formy, metody a prostředky, kterými se realizuje (Cleere, 2020).

V penitenciárním zacházení mají metody, obsah i cíle určité principy a konkrétní charakter. Jsou to:

- princip zákonitosti, závisí na ní zachování zákonitosti a přísné dodržování právních norem.
- princip lidskosti, dodržování lidských práv, občanských práv, dodržování pedagogických přístupů bez emocionálních projevů, dodržování důstojnosti a lidskosti.
- princip pečlivosti, zachování profesionálního postoje.
- princip systematickosti, jde o důslednost personálu, který musí být připraven aby zodpovědně zastával tento úkol.

V rámci reedukace a resocializace je důležitá zásada participace. Na dodržování všech zásad diferencovaným způsobem pracuje odborný kolektiv školený za účelem participace na penitenciární péči. Celý tento kolektiv denně pracuje s odsouzenými, společnou spoluprací se podílejí na resocializaci. Rozhodujícími pracovníky vězeňského personálu jsou: sociální pracovník, pedagog, referent režimu, psycholog (Průcha, Veteška, 2014).

Zacházení s odsouzenými je ve smyslu 169/1999 Sb. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody souhrn aktivit, jejichž účelem je diferencovaným způsobem zajistit výkon práv a povinností, podporovat a rozvíjet smysl pro odpovědnost, dodržování zákonů a společenských norem, pozitivní osobnostní

vlastnosti, úctu k jiným, sebeúctu a pozitivní vztah k rodině. Při zacházení s odsouzenými se dbá na omezování nepříznivých vlivů vězeňského prostředí. Vědní disciplíny podílející se na tomto procesu jsou andragogika, sociální andragogika, sociální psychologie, sociologie výchovy apod.

Pod pojmem andragogika rozumíme samostatnou společenskovední disciplínu o vzdělávání, učení, výchově a péči o dospělého jedince, která respektuje zvláštnosti a osobitosti dospělé populace, zabývající se jejich personalizací, socializací, jakož i jejich inkulturací, v nejširším smyslu vědou o vzdělávání a výchově dospělého jedince (Veteška, 2016). Dobře, poslední odstavec bych se pokusila nějak spojit s předcházejícím obsahem, např. Výše uvedené způsoby zacházení s odsouzenými se vztahují ke vzdělávání, učení, výchově nebo péči o dospělého jedince, což odpovídá zaměření jedné ze společenskovedních disciplín – andragogiky apod.

2 VZDĚLÁVÁNÍ ODSOUZENÝCH A JEHO DEFINICE

Vzdělávání představuje dlouhodobou a nepřetržitou vyučovací činnost učitelů, instruktorů, lektorů a jiných osob ve funkci profesionálního vzdělavatele ve škole i v mimoškolním vyučovacím zařízení a přípravu učících se na jejich pracovní a mimoškolní život ve společnosti (Maňák et al., 2017).

a) Z hlediska společenského:

- socializační – příprava na zařazení se do společnosti,
- profesní – příprava na povolání, rozlišujeme mezi vzděláváním všeobecným a odborným, příprava na konkrétní povolání

b) Z hlediska pedagogického

- instrumentální – vzdělání jako východisko dalšího vzdělání,
- informativní - vzdělání kromě jiných znalostí poskytuje i informace, například perspektivy vývoje či jevu,
- formativní – rozvoj psychických poznávacích procesů,
- výchovnou - člověk se vzděláváním i vychovává, pěstuje si charakter, vůli a podobně.

Vzdělávání kromě vědomostí a dovedností přináší jednotlivci hodnotu poznání vlastních možností a hodnotu poznání vlastní váhy rozhodování a správného úsudku. Pomocí vzdělání také získává jednatelce přehled o společenských hodnotách, přijímá je a učí se žít v souladu s nimi, aby je podporoval a respektoval a nenarušoval je. Výše vzdělání tedy může velmi výrazně ovlivnit to, jak jednatelce žije, jak jedná a jak je prospěšný pro společnost. Ve výkonu trestu odnětí svobody se velmi často objevují odsouzení právě s nižším vzděláním, případně pouze se základním vzděláním (Beneš, 2014).

Vzdělávání odsouzených je jednou z nejdůležitějších složek resocializace ve výkonu trestu odnětí svobody. Patří mezi obecné nápravně výchovné metody. Scott (2015) uvádí, že vzdělávání odsouzených se uskutečňuje jako součást individuálních programů zacházení. Hlavní úlohou v oblasti všeobecného vzdělávání je začlenit do vzdělávacích kurzů celou populaci včetně odsouzených.

I když sice nelze zobecnit, že pachatelé trestné činnosti a tedy i odsouzení jsou automaticky lidé s nízkým vzděláním, takoví však nejsou výjimkou a mezi odsouzenými tvoří podstatnou skupinu. A protože se do ústavů pro výkon trestu odnětí svobody dostávají i mladiství odsouzení, kteří ještě nedokončili studium na středních a někteří ani základních školách, je nutné právě jejich vzdělávání ve výkonu trestu věnovat značnou pozornost. Vzdělávání odsouzených je také důležité i proto, že se

jím pozitivně formuje osobnost, odstraňují se komplexy méněcennosti a zároveň se odsouzeným vytvářejí lepší možnosti zaměstnání se po skončení výkonu trestu (Cleere, 2020).

Odsouzení mají možnost získat i jiné formy vzdělávání. Například různé kurzy pro negramotné a kurzy pro doplnění základního vzdělání. Ty jsou povinné pro všechny odsouzené, kteří nemají ukončené vzdělávání poskytované základní školou. Studium učebních oborů, krátkodobé odborné kurzy a kurzy, o které mají odsouzení zájem. Také jazykové kurzy, kde nezastupitelné místo mají kurzy ze slovenského jazyka pro odsouzené cizince. Občas se realizují i kroužky cizích jazyků, případně i výpočetní techniky (Jůzl, 2012).

Lidé ve výkonu trestu odnětí svobody jsou nejrizikovější sociální skupinou v naší společnosti. Čím více jsou ohroženi nepřijetím a odvržením, tím větší hrozbu představují pro společnost. Jsou snad jedinou marginalizovanou skupinou, které se nedostává ani soucit, ani pochopení ze strany společnosti a nedisponuje tak lidskou ochotou pomoci. Mnohem intenzivněji je vnímáme jako hrozbu, které bychom se nejradyji zbavili. Společnost se snaží s touto skupinou vypořádat neosobně a bez vytváření mezilidských vztahů. Odsouvá tento problém ze strachu, nenávisti, nevědomosti. Jenže odsouzení lidé nejsou stroje, které je možné kdykoliv vypnout nebo zapnout a neosobní přístup ze strany společnosti nejenže neřeší problém, ale naopak, vzbuzuje v nich přirozeně nevoli, nenávist a touhu po pomstě. Neustálý pocit ohrožení vlastní mírou uzavíráme kruh opakované a stupňující se kriminality. Zamýšlíme se tedy nad otázkou: když zdravá část společnosti nedokáže racionálně otevřít cestu k řešení problému, tak kdo? Kolik nemocí si lidé zapříčiňují sami? A přece je léčíme a neodmítneme jim pomoc. Možná i vězni potřebují terapii, léčení a uzdravení. Biao (2017) hovoří o zločinu jako o „nemoci“ multifaktoriálního původu. A forenzní psychologie potvrzuje, že společnost se stále více koncentruje na trestání „hříchů“ než na pomoc při zvládnání kriminálních tendencí abnormních jedinců.

2.1 Charakteristika vzdělávání odsouzených

Koncepce vzdělávání ve výkonu trestu by měla být zaměřena na všechny oblasti života jednotlivce a společnosti, měla by napomáhat rozvoji osobnosti člověka, měla by mu ukázat nové možnosti, jak postupovat ve svém životě. Vzdělávání odsouzených je velmi důležité a pro odsouzené může znamenat druhou šanci v jejich životě. Každý občan má mít vytvořeny adekvátní podmínky pro svůj osobnostní rozvoj a vzdělávání, které mu má připravit společnost, rodina, škola, přátelé. Skupina odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody je v tomto ohledu značně znevýhodněna z několika důvodů. Už jen skutečnost, že člověk je ve výkonu trestu odnětí svobody, napovídá, že tyto mechanismy během života odsouzeného na svobodě selhaly. Další faktor znevýhodnění je samotná

situace v nápravně výchovných zařízeních, kde práce na osobnostním rozvoji a vzdělávání nejsou běžnou a ve více případech, populární aktivitou. Přesto si myslím, že odsouzené je třeba vychovávat a motivovat tak, aby o tyto aktivity měli zájem. Práce na vlastním rozvoji jim usnadní začlenění se do společnosti po jejich propuštění na svobodu. Každý člověk (téměř každý) má zájem o to, aby dostal druhou šanci, a tím pádem mají i lidé ve výkonu trestu odnětí svobody zájem o výchovu, osobnostní rozvoj a vzdělávání.

Současný vězeňský systém České republiky prošel v posledních letech mnoha významnými změnami, které souvisejí s nastoleným trendem humanizace vězeňství, trendem demilitarizace vězeňských systémů v zemích Evropské unie a tendencemi zvyšování možných šancí na opětovné začlenění odsouzených osob do společnosti a k vedení řádného života po výkonu trestu odnětí svobody. Vzhledem k výše uvedenému nabírá význam vzdělávání odsouzených v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody jako významného činitele v resocializačním procesu odsouzených na aktuálnosti. V prostředí výkonu trestu odnětí svobody se setkáváme s problémy, často pramenícími buď z úplné nebo částečné absence vzdělání nebo v současné době ještě málo využitého institutu vzdělávání a dalšího vzdělávání v podmínkách výkonu trestu. V procesu výkonu trestu, možné převýchovy a resocializace má vzdělávání nezastupitelné místo. Výkon trestu odnětí svobody je pro odsouzené náročným životním obdobím, obrovskou psychickou zátěží. Jsou přerušeny vazby s příbuznými, přáteli a také kontakt s občanským prostředím. Ztrátou svobody vznikají omezení osobních práv. V ústavech pro výkon trestu odnětí svobody se vzdělávání realizuje ve specifických podmínkách. Je nezbytné, aby se vzdělávání v podmínkách výkonu trestu odnětí svobody vždy realizovalo v souladu se zákonem a platnými předpisy (Nepustil, Geregová, 2020).

Vzdělávání odsouzených se uskutečňuje v ústavech k výkonu trestu odnětí svobody. V penitenciárních podmínkách ovlivňuje několik objektivních a subjektivních faktorů. Musí se zaměřovat a přizpůsobovat specifickému stavu, individualitě a postojům odsouzených. Vzdělávání je prostředkem penitenciárního zacházení, pomocí kterého umožňuje mravní a duševní vývoj osobnosti. Umožňuje jim také získat nové znalosti, dovednosti a návyky, které po propuštění na svobodu mohou odsouzení uplatnit při své integraci do společnosti. Vzdělávání odsouzených pomáhá zvyšovat jejich šanci uplatnit se na trhu práce zejména tím, že získají potřebné vzdělání nebo vyšší stupeň kvalifikace. Úspěšným předpokladem je především jejich chuť a zájem vzdělávat se v průběhu výkonu trestu odnětí svobody (Jůzl, 2012).

Při penitenciárním zacházení se vychází z toho, že každý odsouzený má právo na poskytnutí pedagogické, psychologické a sociální péče v souladu s individuálními potřebami (Fábry, 2006).

Rekvalifikace odsouzených má dva důvody. Prvním je připravit se na práci během výkonu trestu, druhým zlepšení možnosti jejich uplatnění na trhu práce po propuštění. Na opodstatněnost rekvalifikace poukazuje i Sochůrek (2007), podle kterého se v praxi ukazuje, že jedním z předpokladů pro úspěšné zařazení odsouzených do občanského života je úroveň jejich odborného vzdělání. K vzdělávání odsouzených výrazně přispívají i ústavní knihovny. Ty jsou vybaveny různou literaturou odbornou i beletrií, zejména však Ústavou České republiky, Trestním zákoníkem, Trestním řádem, Zákonem o výkonu trestu odnětí svobody a předpisy s ním souvisejícími, jakož i další právní literaturou a zákony. Najdeme v nich také literaturu vydávanou v jazycích národnostních menšin, jakož i náboženskou literaturu.

Kvalitně připravení a pozitivně motivovaní zaměstnanci zodpovědní za vzdělávání, motivovaní odsouzení, kvalitně vybavené knihovny i dobré materiálně technické vybavení ústavů, to vše jsou důležité aspekty, které mohou dopomoci odsouzeným k úspěšnému opětovnému vstupu do života na svobodě, čímž se pomůže nejen jim, ale i celé společnosti jako takové (Biedermanová, Petruse, 2011).

2.2 Možnosti studia ve vězeňském prostředí dané zákonem o výkonu trestu odnětí svobody

V následující kapitole se budeme zabývat podmínkami vzdělávání odsouzených vyplývajících z aktuálního zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

Vzdělávání odsouzených ve výkonu trestu odnětí svobody patří mezi základní formy penitenciárního zacházení. Cílem jednotlivých druhů vzdělávání je příprava na život na svobodě. Odsouzenému je individuálně umožněno ve smyslu 169/1999 Sb. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody:

- Vzdělávání odsouzených představuje soubor aktivit založených na aktivní účasti odsouzeného a orientovaných na jeho začlenění do společnosti v souladu s jeho osobními a společenskými potřebami. Vzdělávání odsouzených se obvykle organizuje tak, aby v souladu se zvláštními předpisy bylo ukončení studia oficiálně uznáno vydáním příslušného dokladu akreditovanou institucí: z dokladu nesmí být zřejmé, že odsouzený jej získal během výkonu trestu.
- Odsouzenému, u něhož jsou k tomu předpoklady, se umožní, aby získal základní vzdělání, střední odborné vzdělání, úplné střední vzdělání nebo se účastnil jiných forem vzdělávání, které mu umožní získat nebo zvyšovat si pracovní kvalifikaci.
- Negramotnému odsouzenému se umožní, aby absolvoval kurz pro negramotné. Je-li odsouzený zařazen do takového kurzu, je povinen se ho pravidelně účastnit.

Ve Vyhlášce č. 345/1999 Sb. Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, se můžeme dočíst, že:

- Odsouzenému se umožňuje přístup ke vzdělávání, které sestává z všeobecně vzdělávací výuky, kulturních a sportovních činností, sociálního vzdělávání a bezplatného využívání fondů knihovny. Vzdělávání se zpravidla uskutečňuje formou modulární výuky, sociálního vzdělávání nebo umožněním účasti na dálkových formách studia a v kurzech.
- Odsouzenému se dle individuálních možností a schopností umožní dokončení základní školy, absolvování rekvalifikačního kurzu, kurzu na zvýšení nebo rozšíření kvalifikace, vyučení ve vybraných učebních oborech či studium na středně škole.
- Odsouzenému, který projeví zájem o další vzdělávání po propuštění z výkonu trestu, se umožní absolvování přijímacího řízení podle obecně závazných právních předpisů, není-li to v rozporu s účelem výkonu trestu a je předpoklad, že výkon trestu skončí před začátkem školního roku, pokud je to účelné, kromě ústavu s maximálním stupněm hlídání, lze povolit provedení přijímacího řízení i v případě, že výkon trestu neskončí před začátkem školního roku.
- Ústav uskutečňuje vzdělávání odsouzených na základě uzavřené smlouvy s příslušnou vzdělávací organizací za podmínek stanovených zvláštním předpisem.
- Zájmové sdružení občanů, církve, náboženské společnosti a jiné organizace působící v souladu s obecně závaznými právními předpisy se mohou za určitých podmínek podílet na organizačním, finančním a materiálním zabezpečení vzdělávání odsouzených, přitom se řídí zákonem a touto vyhláškou.

3. MOTIVACE ODSOUZENÝCH VE VÝKONU TRESTU

V následující kapitole nejprve představíme obecně problematiku motivace, definujeme pojem motiv, poté se budeme věnovat motivaci mladých odsouzených, učících se odsouzených a motivace ke vzdělávání odsouzených.

3.1 Motivace a motiv

V populárně-naučné, ale také v odborné literatuře se často setkáváme s pojmy motiv a motivace. Tento termín se u nás zdomácněl během dvacátého století, má latinský původ a v překladu znamená pohyb či hýbat se. V psychologii se pod termínem motivace obecně rozumějí hybné síly chování nebo učení, ke kterým se vztahují psychické procesy, které činí chování jak ve všeobecných, tak i ve specifických situacích srozumitelným. Studium motivace si klade za cíl odpovědět na otázku, proč se organismus nebo osobnost chová tak, jak se chová (Říčan, 2010).

Nakonečný (2014) uvádí, že termín motivace pochází z latinského slova „moveo“ a vyjadřuje přeneseně hybné síly chování a jeho činitele. Motivaci autor považuje za proces, určující směr, trvání a sílu lidského chování. Faktorem je, že motivace i motiv jsou úzce propojeny, to znamená, že cíl se svou intenzitou tvoří jeden celek, a nelze je od sebe oddělovat. Autor dále uvádí, že motiv je hypotetická dispozice k tomuto procesu.

Bedrnová a Nový (2012) v souvislosti s pojmem motivace říkají, že v lidské psychice působí specifické, ne vždy zcela vědomé interní hybné síly (pohnutky, motivy), které jedince a jeho chování určitým směrem usměrňují, v daném směru ho aktivizují a vzbuzenou aktivitu udržují. Navenek se pak působení těchto sil může projevit v podobě motivované aktivity.

Motivace má dvě základní složky, a to aktivizující (dynamogenní) a činnostní (instrumentální), zaměřené na nějaký cíl. Motiv vystupuje jako faktor aktivizace a zaměření člověka. V literatuře jsou uváděny dva druhy motivů - organické a neorganické, přičemž organické jsou například motiv hladu, žízně, sexu, odpočinku, aktivity a neorganické jsou situační nebo sociální motivy; motiv sociálního kontaktu, moci, úspěchu, přivlastnění a jiné. Motivace představuje hierarchicky laděný, funkční stav programu chování. V odborné literatuře se zmiňuje více teorií učení, motivace z hlediska teorie osobnosti a motivace z hlediska cílevědomé regulace chování. Motivace se dává do souvislosti se psychologickými kategoriemi, jako jsou hodnoty, aspirace, postoje, potřeby, zaměřenost, zájmy a jiné. Motivační vlastnost je trvalá charakteristika osobnosti, která určuje jak často, silně a jakým způsobem se bude v chování člověka uplatňovat (Bhoje, 2015).

Z psychologického hlediska je motivace úzce spjata s osobností jedince. Lidská činnost a její motivační stránka patří z hlediska pochopení chování k nejvýznamnějším faktorům osobnostní struktury. Výrazně to můžeme vidět například při agresivním chování, se kterým se ve vězeňském prostředí můžeme setkávat často, mnozí odsouzení jsou právě z důvodu neschopnosti ovládat vlastní hněv nuceni pobýt za mřížemi. Pochopení skutečných příčin a motivů chování člověka pomáhá pochopit toto chování a z pohledu potřebných změn umožňuje využít adekvátní výchovné postupy (Byrd, 2020).

Pokud si klademe otázku, odkud se motivace bere, odpověď můžeme nalézt ve vnitřních potřebách a podnětech z venku. Motivace je ovlivněna naší představou o vlastní budoucnosti, jaké jsou naše hodnoty. Ty ovlivňuje výchova, osobnost, psychologický a osobnostní rozvoj, temperament a řada jiných faktorů. Výkonnost člověka je s tím úzce spjata, motivovaný člověk je výkonnější, jeho soustředění na určitý cíl je o to větší. Motivování je úsilím jednoho nebo více jedinců vytvořit u jiného jedince nebo více jedinců motivaci pro konkrétní chování, jaké se od nich požaduje. V praxi je potřebnou součástí řízení, a vychází z faktu, že člověk je ve své podstatě nepříliš ochoten pracovat, dokud není náležitě motivován (Bhoje, 2015).

Sebemotivování je snaha člověka motivovat sama sebe. Také lze říci, že jsou to podněty potřebné pro lidské jednání. Ve skutečnosti nás motivují dvě základní věci, a to konkrétně odměna (pozitivní motivace) a strach (negativní motivace). Byrd (2020) v této souvislosti poznamenává, že oba typy motivace jsou si rovnocenné a přirozené. Mohlo by se zdát, že negativní motivace působí hůře, ale není tomu tak. Strach je totiž velmi nápomocný při řešení obtížně zvládnutelných životních situací. Strach byl a vždy bude faktorem evoluce a přirozené obrany

Bhoje (2015) uvádí, že pozitivní motivace se zakládá na odměně za lepší výkony, je zde patrný aspekt hmotné zainteresovanosti, aspekt mravního ocenění a aspekt seberealizace. Negativní motivace se zase zakládá na silových aspektech, aspektech existenčních, aspektech strachu o rodinu, o práci, nebo o život.

3.2 Význam původního prostředí a pedagogů pro utváření motivace odsouzených ke vzdělávání

Do výkonu trestu přicházejí hlavně mladí lidé vyrůstající v rodinách s nízkou až abnormálně nízkou kulturní úrovní, kde rodiče jsou výchovně bezradní a bezmocní. Děti se často pohybují a vyrůstají mezi kriminálně narušenými příbuznými. Toto prostředí neposkytuje dostatek podnětů pro optimální socializaci mladého člověka, nezprostředkuje mu společensky žádoucí hodnoty, normy, vzorce

chování a zároveň mu nezaručuje dostatečnou ochranu před škodlivými vlivy zvenčí. Mladé lidi pohltí parta, experimentují s drogami, páchají trestnou činností.

U mladistvých pachatelů je nápadná nedostatečně rozvinutá emocionální sféra, a to především u pachatelů pocházejících z rozvrácených, neúplných nebo vnitřně rozložených rodin, z rodin, kde rodiče nemají čas na děti, kde výchova je redukována pouze na hmotné zabezpečení. V poslední době se zaznamenalo mnoho problematických vztahů k „náhradním otcům“, k nimž mladiství v období dospívání mají obvykle problematický vztah, do rodiny se po skončení výkonu trestu nechtějí vrátit.

Pro některé mladistvé je vlastní úzká, dočasná motivace, projevující se ve snaze „žít ze dne na den“. Podobná motivace je demobilizuje, jsou lhostejní, nihilisticky pohlížejí na svět. U mentálně retardovaných převládá proklamace pořádného života, „dobroty“, „poslušnosti“, chtějí se zaměstnat, poctivě pracovat, nekrást, poslouchat rodiče apod. Slova jsou doprovázena bohatým emocionálním probarvením. Hlavně se už nikdy nenechají navést kamarády, kteří je do trestné činnosti „namočili“ a oni jsou nevinní. Ve výkonu nápravně výchovného působení se mladiství začínají sociálně-psychologicky adaptovat na výkon trestu a na vězeňské prostředí. Jakýkoli přechod člověka z jedné podmínky do druhé je spojen s přestavbou jeho psychické činnosti. Čím větší jsou rozdíly mezi předešlými a současnými podmínkami života, čím méně je člověk připraven; čím ostřeji se uskutečňuje přechod, tím složitěji probíhá adaptační proces, tím očividněji se ukazují problémy adaptace. Ve výkonu trestu jsou to hlavně změna motivačně-afektivního prožívání, projevující se zvýšeným napětím, vliv frustrující vězeňské situace se často projevuje zlostí, útočností, výrazným nepokojem, dráždivostí, ale i strachem, plačtivostí, depresivními stavy (Scott, 2015).

Podstatnou částí pedagogicko-psychologického působení v této předadaptační a adaptační fázi je informačně vzdělávací proces (zákon o výkonu trestu odnětí svobody, psychologické aspekty ochrany mladistvého před působením kriminálního prostředí a jeho vlivů, např. šikanování, zneužívání návykových látek apod.), psychologické poradenství, individuální terapie, intervence sociální pracovníce apod. Po zařazení do jednotlivých diferenciacních skupin se klade důraz na edukativně-formativní, resocializační působení podle individuálních resocializačních programů jednotlivých mladistvých. Důraz je kladen hlavně na zvnitřňování mravních norem, aby na jejich základě mladistvý hodnotil své chování, ale i chování ostatních mladistvých. Aby kontroloval, zda je jeho chování v souladu s mravními normami, které již nejsou normami mimo jeho osobu, ale staly se normami zařazenými do osobní hierarchie mravních hodnot. Cílem je stimulovat rozvoj hodnotícího myšlení, zejména v oblasti morálky. Je to cíl velmi náročný, složitý, protože, jak již bylo uvedeno, ilustrováno, do výkonu trestu přicházejí mladiství s velmi nízkou úrovní mravního usuzování, morálního hodnocení. Někteří jedinci přicházejí z nehumánního, nehumanizovaného prostředí, které

produkuje nehumánního, nehumanizovaného, nespolečenského jedince a asociálními či antisociálními dispozicemi. A do tohoto prostředí se po skončení výkonu trestu odnětí svobody mladiství odsouzení i vracejí. A to samozřejmě ovlivňuje také pravděpodobnost další recidivy. Pedagogické působení je umocňováno zařazováním mladistvých do sociálně-psychologických výcviků, diskusních skupin, do Programu práce s mladistvými zneužívajícími návykové látky. Vytváření pozitivní motivace jedince není možné bez vysoce odborného profesionálního přístupu personálu. Pedagog musí vyžadovat důsledné plnění povinností, příkazů, upevňovat disciplínu, řád (jak mu to ukládá zákon o výkonu trestu odnětí svobody). Ale zároveň, aby výkon trestu plnil resocializační funkci, měl by výchovně působit, motivovat mladistvé odsouzené nejen k vnějšímu přizpůsobení se podmínkám výkonu trestu, ale k trvalejší změně uvnitř osobnosti ke zvnitřnění morálních a mravních norem (Blažek et al., 2019).

Pedagog by měl kromě pedagogicko-psychologické odbornosti na základě z praxe disponovat i takovými osobnostními kvalitami, jako je mít dobrý vztah k lidem, postavený na zájmu o druhého člověka. Ochotně mu vždycky pomoci. Také by měl být empatický, bezprostřední, energický, s dobrou přirozenou autoritou. Bezpodmínečně se musí vyznačovat plnou zaangażovaností, sebedisciplínou, taktem, smyslem pro humor. Musí mít přiměřené sebevědomí, jakož i smysl pro direktivní vedení skupiny. Nechává dostatek prostoru pro aktivitu všech členů. Vede je k důvěře v resocializaci, zvyšuje motivaci změnit své názory, postoje, své přesvědčení, své vzorce chování, zvyšuje motivaci přebudovat svůj hodnotový systém. Důvěra je přímo úměrná pocitům jistoty a bezpečí. Nedůvěra má naopak za následek nejistotu, strach, odmítnutí. Člověk důvěřuje tomu, kdo má pro nás porozumění, je spolehlivý, přijímá nás takové, jací jsme. Pokud nedůvěřuje tak se tomu člověku vyhýbáme a pokud se mu nemůžeme vyhnout, tak jsme opatrní. Zatajujeme informace, zkreslujeme, nejsme otevření. Do výkonu trestu však v převážné většině přicházejí s výraznou nedůvěrou vůči autoritám, personálu a vůbec s nedůvěrou vůči instituci jako takové. Proto je velmi důležité navázání důvěry mezi odsouzeným a pedagogem. Důvěra kriminálně narušeného jedince k nám vede k jeho lepší spolupráci a vytváří možnosti pro jeho účinnější ovlivňování. Resocializační proces nejlépe probíhá tehdy, když mají odsouzení pozitivní vztah k pedagogovi. Pedagog, který si důvěru nezíská, nebo ji svými neodbornými přístupy a postupy ztratí, velmi těžko bude motivovat odsouzeného. Těžko navodí žádoucí změny v osobnosti a v chování svých svěřenců (Biedermanová, Petruse, 2011).

3.3 Charakteristika učících se odsouzených

Odsouzený je ten, proti němuž byl vydán odsuzující rozsudek, který již nabyl právní moci. Pachatelem trestného činu může být každá fyzická osoba. Trestnou odpovědnost může vyloučit pouze

věk a nepříčetnost. Osoba, která spáchala trestný čin před dovršením patnáctého roku života, není trestně odpovědná. Osoba s duševní poruchou, která nemohla rozpoznat protiprávní jednání a ani nedokázala ovládat své jednání, není rovněž pro nepříčetnost trestně zodpovědná.

Všechny organizace ústavní péče vytvářejí určitý umělý svět více či méně vzdálený tomu vnějšímu. Klátík (2018) poukazuje zejména na fakt, že činnosti, které odsouzený v běžném životě zvládá sám, jako je řešení otázky ubytování, zaměstnání, trávení volného času apod. za něj řeší ústav k výkonu trestu odnětí svobody, tím pádem ztrácí schopnosti postarat se o sebe sama, rozhodování o něm spadá do rukou instituce. Důsledkem je selhávání schopnosti zvládnout dilemata běžného života po návratu na svobodu, protože část individuálních schopností je nepoužíváním oslabena. Výkon trestu odnětí svobody se významným způsobem promítá i ve sféře života mimo ústav k výkonu trestu odnětí svobody, a to podle Storgaarda (2018) zejména v podobě ztráty zaměstnání, profesní role, sociálních vztahů znalostí, dovedností a návyků. Z tohoto důvodu je nezbytné odsouzené aktivně zapojovat do pracovního a vzdělávacího procesu.

Podle Biedermanové a Petruse (2011) není svoboda volného pohybu jedinou ztrátou, kterou odsouzení zažívají v prostředí vězení, je to také sociální interakce, svévolné prožívání dne a v tom, jak a čemu se budou věnovat. Koncentrace odsouzených ve vězeňských zařízeních vytváří specifickou, nenapodobitelnou sociální atmosféru a přináší zvláštní problémy. Je známo, že každé prostředí, ve kterém se uskutečňuje výchova, je do určité míry společenské, ale ne každé prostředí, ve kterém se výchova realizuje, je v pozitivním smyslu výchovné, neboť působením výrazných odlišností se každé prostředí ve vězení ve srovnání s běžným životem stává komplikovaným kvůli výskytu psychických problémů odsouzených. Výkon trestu je výraznou a intenzivní zátěžovou situací, která často vyvolává pocity strachu, nejistoty, úzkosti a jiných psychických stavů, pramenících z deprivace v emocionálních, sociálních i materiálních potřebách. Jedním z projevů negativního vlivu vězeňského prostředí je např. výskyt automutilačních projevů (sebepoškozování). Tomuto jevu se v souvislosti se specifiky vězeňského prostředí věnuje např. Armstrong (2017). Učitel by měl být jistě obeznámen s případnými individuálními psychickými problémy žáků, aby případné nestandardní projevy v jejich chování uměl adekvátně zhodnotit. Ve vězeňském prostředí není výskyt patologických projevů v chování odsouzených ničím výjimečným, ostatně mnozí z nich jsou odsouzeni právě za trestné činy související s deviantním chováním.

Klátík (2018) řadí penitenciární zařízení mezi zvláštní typy organizací, které po delší či kratší dobu ovlivňují celý život jisté části občanů. Ústavní zařízení představuje svět ve světě, určitý izolovaný ostrov, který je soběstačný a ve kterém je život omezenější a předvídatelnější než v okolním sociálním prostředí.

Častokrát neberou kritéria posuzování v úvahu všechny okolnosti a povahové aspekty odsouzených. Důležité je například, jakou má odsouzený schopnost přizpůsobit se podmínkám za mřížemi, jak rychle a s jakou ochotou si osvojí novou situaci. Schopnost resocializace ovlivňuje mnoho aspektů, psychické rozpoložení, povaha, temperament a podobně. I z tohoto důvodu by měl o takových krocích rozhodovat také soudní psycholog, popřípadě znalec z oblasti forenzní psychologie a na bázi důkladné analýzy jedince určit jeho zařazení do stupně zabezpečení.

3.4 Motivace ke vzdělávání odsouzených

Motivaci ve vzdělávání je třeba chápat, jako soubor poznatků rozmanitých a navzájem se ovlivňujících faktorů (motivů). Pozitivní výsledky ve studiu umocňují a stabilizují motivaci k učení. Naopak vysoké nároky ji snižují a vyvolávají trému. V odborném vzdělávání (dalším profesionálním, podnikovém) je vysoce motivující návaznost na individuální profesní zájmy a zajištění použitelnosti nově získaných (naučených) znalostí a dovedností. Za vysoce motivující se v odborném vzdělávání považují vztahy individuálních potřeb, zájmů a vytvoření návaznosti na nově nabyté dovednosti a znalosti (Veteška, 2016).

Biao (2017) upozorňuje na osobnostní stránku učících se odsouzených, když zdůrazňuje, že pro dosažení cílů vzdělávání je nezbytné, aby se odsouzení chtěli, mohli a uměli učit. Upozorňuje na skutečnost, že odsouzeným většinou chybí motivace ke vzdělávání, která pramení z jejich dosavadních životních zkušeností.

Podle Beneše (2014) je v rámci vzdělávání dospělých důležitý transfer získaných informací do praxe. Dospělí lidé se podle něj tedy neučí jen z důvodu zájmu a potřeby získat nové informace. Účelem jejich účasti na vzdělávání je zejména řešení konkrétních problémů.

Veteška (2016) zmiňuje nejčastější faktory, které vedou dospělé ke vzdělávání:

- smysluplné využití volného času, jako prevence nudy,
- zájem a zvědavost, poznávací potřeby,
- potřeba stimulace a doplnění nedostatku vzdělávání,
- potřeba kariérního růstu, kariérního postupu,
- potřeba společenského prospěchu,
- potřeba společenských kontaktů, získání nových přátel,
- odhodlání splnit očekávání nějaké vyšší autority.

Podle Campbella (2018) jsou dospělí motivováni k učení tehdy, jsou-li si vědomi, že jim učení pomůže při výkonu práce, či řešení problémů, kterým čelí ve svých životních situacích a učí se

nejefektivněji, pokud jsou jim nové poznatky prezentovány v reálných životních situacích. Byrd (2020) chápe motivaci jako sílu vycházející z nitra, která dospělého vede a pohání ke stanoveným cílům, které jsou pro něj významné. Autor poukazuje na to, že v penitenciárních podmínkách jsou odsouzení motivováni převážně zjištěnými pohnutkami (materiální či jiné výhody). Jde tedy o motivaci založenou na instrumentálních, nikoli cílových hodnotách, což je v odporu se smyslem resocializace, a tak aktivity v rámci programu zacházení nemohou plnohodnotně plnit zamýšlený resocializační efekt.

Podle Beneše (2014) je zjevné, že dosažení formálně uznávaného dokladu o získaném vzdělání má nadále v naší společnosti o něco větší váhu a důležitost, než osvědčení o získání určité kvalifikace, avšak v neformálním vzdělávání. Byrd (2020) upozorňuje na to, že zkušenost se vzděláváním během výkonu trestu má na motivaci ke vzdělávání pozitivní vliv, dochází k pozitivním změnám v postojích odsouzených ke vzdělávání. Jako další významný motiv se podle průzkumů projevilo vzdělávání jako předpoklad k neuhrazení nákladů odsouzených za výkon trestu odnětí svobody, a také jako předpoklad podmíněného propuštění.

Cleere (2020) uvádí jako nejvýznamnější motivační faktory odsouzených ke vzdělávání lepší finanční ohodnocení a uplatnění se na trhu práce. Formální prostředí, ve kterém se vyučovací proces většinou odehrává, odsouzené spíše odrazuje. Nejefektivnější motivace je vnitřní, ta by měla být z venku podněcována pedagogy, poradci a psychology. Odsouzení by si měli vytvořit kategorizaci životních fází a podle nich určit cíl do budoucna. Tato pomyslná mapa poukáže na chyby v minulosti, jaký dopad mají na přítomnost a odsouzení se jim mohou naučit v budoucnu vyvarovat.

Biao (2017) uvádí, že existuje mnoho nových inovativních metod, které lze využívat při vzdělávání. Pedagog sám musí zvolit, která metoda je vhodná pro skupinu a která pro jednotlivce. Individuální přístup, pedagogická odbornost, metodologie připravenost, sociální citění a osobnostní takt jsou vlastnosti a schopnosti, které pedagogovi mohou pomoci vybrat nejvhodnější variantu. Správně motivovaný jedinec potom vzdělávání bude vyhledávat sám. Je třeba se vyhnout stereotypům ze školních lavic, častokrát jsou právě špatné návyky a negativní zkušenosti překážkou v učení. Pedagog může motivovat i pochvalou za malé úspěchy, využívat různé styly učení, otevřenou komunikaci, prvořadé je určit cíl, proč se má odsouzený vzdělávat. Je nutné zdůraznit lepší pracovní a finanční ohodnocení, komunikační schopnosti, navazování vztahů, titul, kariéra apod. Vhodnými otázkami je dobré zjistit, co bylo pro odsouzené zajímavé z pohledu vzdělávání v minulosti, v jaké manuální činnosti jsou zdatní a v čem by se chtěli a měli zlepšit. Najít reálné využití pro pracovní, zájmové zařazení a zdokonalovat je s využitím jejich vlastního zájmu. Neméně důležité je i přeškolení

pedagogických pracovníků pro tento konkrétní účel, práce s odsouzenými má totiž zcela jiná kritéria, než s běžnou klientelou podílející se na vzdělávacím procesu.

Je prokázáno, že pozitivně motivovaní jedinci dosahují mnohem lepších výsledků, které ovlivňují jejich vnitřní, společenský, profesní život. Motivace pomáhá vyplňovat potřeby člověka, které, když jsou uspokojeny, zajistí, že dotyčný nebude mít důvod riskovat ztrátu jakýchkoli svobod (Cleere, 2020).

4. PENITENCIÁRNÍ ZACHÁZENÍ S ODSOUZENÝMI

Náplní této kapitoly je problematika penitenciárního zacházení s odsouzenými, pozornost bude rovněž věnována resocializaci, resocializaci formou vzdělávání, formou kulturně-osvětové činnosti, formám resocializace a návratu odsouzeného do společnosti.

Penitenciární zacházení s odsouzenými je proces, který sestává ze souboru záměrných, cílevědomých vymezených činností směřujících k naplnění účelu uvěznění. Obecně poznáme tři typy penitenciárního zacházení (Jůzl, 2012):

1. *typ* – zacházení, které se týká všech odsouzených az hlediska personálu, jej provádí každý. Jde zejména o působení kolektivu prostřednictvím daného režimu, komunitního systému a ostatních aktivit s organizací v ústavu.

2. *typ* – zacházení je realizováno pomocí skupinových a individuálních forem. Čili formou poradenského, psychoterapeutického a sociálně-výcvikového typu.

3. *typ* - zacházení se provádí na základě zájmu odsouzených. Patří sem zájmová činnost, nebo vzdělávání. Týká se to odsouzených, kteří mají zájem o tyto formy.

Penitenciární zacházení vychází z Evropských vězeňských pravidel. Cílem je vést odsouzené k osobní a společenské odpovědnosti, podporování sebeúcty, rozvoj osobnosti. Zabránit degradaci osobnosti. Požadavky na cíle, obsah a metody zacházení jsou definovány v zásadách penitenciárního zacházení, kterými jsou (Cleere, 2020):

- zásada zákonitosti
- profesionality
- humanity
- důslednosti
- soustavnosti
- posilování pozitivních rysů
- participace
- poslušnosti
- cílevědomosti a přiměřenosti

Pod pojmem penitenciární zacházení je vlastně definován způsob kontaktu vězeňského personálu s odsouzenými. Všechny jeho aktivity k dosažení účelu výkonu trestu odnětí svobody (Smith, 2018).

Výsledkem zacházení by mělo být dosažení prosociálního chování, pomocí něhož se odsouzený snáze začlení do společnosti po propuštění na svobodu. Tento proces se skládá ze tří základních fází (Jůzl, 2012):

1. fáze zacházení s odsouzenými během pobytu v nástupním oddíle,
2. fáze s odsouzenými během výkonu trestu,
3. fáze zacházení s odsouzenými během pobytu ve výstupním oddíle před ukončením trestu.

Účelem je vytvoření podmínek pro sociální reintegraci odsouzeného, aby po propuštění z výkonu trestu odcházel do společenského života za přinejmenším stejných podmínek, za jakých do vězení nastoupil a aby se na základě vlastní aktivity dokázal plnohodnotně začlenit a vést řádný život (Smith, 2018).

Vězeňský pedagog vypracuje program zacházení pro každého odsouzeného. Tento program je souhrn aktivit zaměřených na rozvoj osobnosti odsouzeného. Pedagog musí přihlížet k odborným znalostem a stupni dosaženého vzdělání. Odsouzený má být seznámen s obsahem svého programu a má právo zaujmout k němu své stanovisko. Cílem je zlepšit postavení trestané osoby po výkonu trestu. K tomuto cíli pomáhají také volnočasové aktivity. Mají seberealizační osobnostní význam. Odsouzený má právo obdržet balík se studijním materiálem, věcmi na sportovní či jinou činnost. Také má právo využívat knihovnu, účastnit se různých akcí z oblasti kultury, vzdělávání, zábavy, organizovaných ústavem. K udržení pracovních návyků lze odsouzeného zařazovat do práce (Campbell, 2018).

4.1 Resocializace

Charakterizovat resocializaci můžeme následovně: jde o metodu podpory rozvoje pomoci adaptace, integrace a změny při návratu odsouzeného do společnosti a společenského života s největší možnou vírou nezávislosti a soběstačnosti. Znamená komplexní péči o člověka po výkonu trestu odnětí svobody. Pod pojmem resocializace si lze představit soustavu psychologických, pedagogických, legislativních a sociálních opatření, která jsou zaměřena na předcházení nebo odstranění společenské izolace. Metodika resocializace je zaměřena na rozvoj (Veteška, Fischer, 2020):

- tréninkových sociálních dovedností,
- trénink mobility,
- rekvalifikace a poradenství,
- aktivační a stimulační programy.

V určitých případech může u dospělých jedinců docházet k resocializaci, která je charakterizována rozpadem dosud přijímaných hodnot a vzorů chování. Potom následuje přijetí nových vzorů chování, jedním z typů okolností, pomocí kterých k tomu může dojít, je vstup jedince do instituce omezující osobní svobodu – vězení, psychiatrické léčení, kasárny nebo podobné instituce, kde je člověk oddělen od vnějšího světa a je podroben tvrdému tlaku nových příkazů a zákazů. Během extrémně stresujících okolností mohou nastat změny postojů a osobnosti jedince. V průběhu socializace, zejména v první fázi, dochází k tomu, že jedinec vymění své vzory chování, normy, poznatky a schopnosti za jiné. Tehdy mluvíme o resocializaci - člověk si osvojuje nové sociální role, normy, hodnoty, poznatky a vzory chování. Případně se i zbaví těch starých a zažitých. Setkáváme se také s resocializací nesprávně či nedostatečně socializovaných jedinců. Jedinci se stávají proti své vůli členy donucovací organizace, po odchodu do armády, věznění apod. V takových organizacích se provádí pokus o resocializaci, součástí je izolace od vnějšího prostředí a pokus vnutit jedincům novou identitu. Ostříhání vlasů, přidělení uniformy, očíslování - to vše představuje nástroje resocializace, aby si jedinec uvědomil a pochopil, že jeho identita neznamena nic a čím bude v budoucnu, záleží na jeho nových autoritách. Cílové skupiny mohou být rozděleny, postupy a formy jsou podobné (Dünkel, 2013).

Jedná se o formy (Veteška, Fischer, 2020):

- individuální – objekt působení je jedinec a vybrané formy a postupy jsou přiměřené jeho problému a osobnosti,
- skupinové - objektem působení bývá malá skupina a využívá se skupinová dynamika, skupinové myšlení a skupinová interakce,
- hromadné – objektem působení jsou větší skupiny, například režimové metody pro velkou skupinu vězňů.

Efekt resocializačních programů je závislý na jejich přiměřenosti a na tom, jak jsou klienty akceptovány. Jen zcela sporadicky do nich vstupují klienti naprosto dobrovolně, podstatou je dokázat klienty motivovat k přijetí změny jako atraktivní životní alternativy. Pokud se změna v těchto programech uskuteční, je pravděpodobné, že se stane změnou trvalou. Program musí být ukončen náležitou následnou péčí (Matoušek, 2012)

Resocializací jsou postupy převýchovy občana zaměřené na zmírnění, překonání a zabránění opakování dlouhodobě přetrvávající sociální nouze s cílem zapojit občana do života v přirozeném, běžném prostředí, ze kterého se vymanil. Resocializaci dělíme na (Veteška, Fischer, 2020):

- *Ambulantní* – denní stacionáře, intenzivní terapeutické a resocializační programy nebo projekty, orientuje se komplexně na sociální, psychologickou a terapeutickou pomoc, ale bez následné další nezbytné péče, kterou je bydlení či stravování.
- *Pohybovou (rezidenční)* – účelová a tedy specializovaná zařízení, která poskytují sociální služby v zařízeních specializovaných resocializačních služeb (např. ústav pro výkon trestu odnětí svobody, resocializační zařízení pro alkoholiky, narkomany...), kde se musí dodržovat pravidla zařízení.

4.2 Resocializace formou vzdělávání a formou kulturně osvětové činnosti

Resocializace formou vzdělávání je velmi důležitá, je zaměřena na získání rekvalifikace a nových dovedností. Účinným prostředkem výchovy je vzdělávání. Je to proces, který způsobuje stabilní změnu ve schopnosti člověka rozhodovat se a jednat. Potvrzuje to i statistika, která uvádí, že ve výkonu trestu je jen necelé jedno procento lidí s vysokoškolským vzděláním. S úplným středoškolským vzděláním je také jen 8 % odsouzených lidí. Vzdělání pomáhá člověku využívat nové možnosti uplatnění se v životě, a tedy vytváří pozitivní alternativy ke kriminálnímu způsobu života. Mezi odsouzenými jsou inteligentní lidé s předpokladem úspěšně ukončit středoškolské a někteří i vysokoškolské vzdělání, mnozí nikdy neměli příležitost a ani motiv vzdělávat se. O to jsou jejich možnosti těžší, že jejich první šance na změnu přišla až ve výkonu trestu, kdy se k překážkám přidává i všeobecná neochota, odpor a odsouzení ze strany společnosti (Smith, 2018).

V odborné literatuře, která se procesem resocializace pomocí vzdělávání zabývá, najdeme řadu definic a způsobů vysvětlování její podstaty a zákonitostí. K základním důvodům, proč je resocializace skrze vzdělávání různorodě interpretována, patří (Veteška, Fischer, 2020):

- rozdílné cíle resocializačního působení v závislosti na charakteristikách (věkových, sociálních, osobnostních) cílové skupiny resocializace (jiné resocializační záměry jsou sledovány u dětí s poruchami chování, jiné např. v případě resocializace specifické skupiny odsouzených dospělých či žen závislých na alkoholu),
- definice různých autorů se různí v závislosti na jejich profesní orientaci, případně na zvoleném přístupu k řešení sociálních problémů klienta (úkoly a možnosti resocializace odlišně vnímané ve vědách o výchově, sociální práci, psychologii, psychiatrii apod.).

Resocializace je charakteristická úsilím znovu zapojit jednotlivce do sociálního života, ve kterém z nějakých důvodů selhal, resp. byly jeho sociální vazby okleštěné, učiněné nefunkčními. Jedná se o dlouhodobý proces nápravy postojů, hodnotové orientace, sociálních vztahů, sociálních rolí a způsobů komunikace. Matoušek (2012) pod resocializací rozumí návrat ke společensky přijatelnému

způsobu chování u lidí, kteří se od něho odchýlili. Jedná se o velmi široce koncipované vnímání resocializace. Resocializace je dlouhodobým procesem, který začíná při disociálním selhání a končí nezávislou a samostatnou existencí socializovaného jedince. Můžeme ji chápat jako proces opětovné socializace, která byla v důsledku nedostatečného sociálního kontaktu či dlouhotrvající vazby snížena nebo utlumena. Z pohledu věd o výchově je v resocializaci zdůrazňována nutná změna postojů a hodnotové orientace objektu resocializačního působení.

Kulturně – osvětová činnost by se obecně dala charakterizovat jako soustavné záměrné a cílevědomé působení na formování vědomí, postojů a jednání lidí formou zpřístupňování poznatků vědy, techniky, hodnot kultury a umění, uspokojování kulturních potřeb a rozvíjení kulturních zájmů a aktivity lidí. Jejím cílem je zvyšování vzdělanostní úrovně, výchova uměním, rozvoj kulturního a společenského života jako součásti životního stylu. Jak již z významu slova kultura vyplývá (z lat. cultura – zušlechtění), jde o vysoce humánní lidskou činnost a její produkty vytvořené v oblasti výchovy, vzdělávání, vědy, umění, tvorby, rozšiřování a uplatňování duchovních hodnot. Právě v penitenciárních podmínkách, více než kdekoli jinde, se toto působení stává zároveň osvojováním základních morálních a mravních principů a hodnot společnosti a způsobu života v ní (Campbell, 2018).

4.4 Fáze resocializace

Každý, kdo se stane objektem resocializačního působení, prochází určitými stadii adaptace na odlišnou kulturu zařízení. Veteška a Fischer (2020) uvádějí následující čtyři fáze resocializace:

A) Stadium adaptačně-motivační – probíhá během prvních tří až čtyř měsíců. Důležitá je aktivní účast klienta, který přichází do tohoto zařízení. Cílem je poskytnout co nejvíce informací o zařízení, právech a povinnostech, o tom, jaké hodnoty vyznává zařízení a na jakých principech funguje. Je zaměřeno na redukci – naučení nových schopností a dovedností. Člověk v této fázi nemá povolené vycházky, telefonáty, žádnou poštu, nemůže komunikovat s nikým jiným, jen s pracovníky zařízení.

B) Nápravná a terapeutická (konfrontační) fáze – trvá další tři až čtyři měsíce. Délka závisí na klientovi – jak se jeví, jak spolupracuje. V této fázi jsou vycházky možné, ale jen po povolení komunity. Telefonáty jsou kontrolovány – je k tomu vyhrazen čas i den. Tato fáze je zaměřena na interpersonální vztahy, na práci s rodiči, rodinu, přáteli, aby se upravili vztahy s nimi, protože droga nebo alkohol vztahy s blízkými narušuje. Zaměřuje se na interpersonální regulaci jedince – emoční, volovou, osobnostní, vztahovou, postojovou složku.

C) *Sociálně-rehabilitační fáze (rozhodující)* – další tři až čtyři měsíce. Je zaměřena na realizaci postupů, na celkovou psychickou a fyzickou obnovu jedince. V této fázi přibývají klientovi povinnosti, ale také zodpovědnost. Např. přicházejí noví klienti a tito starší klienti je mají na starosti. Vysvětlí jim práva a povinnosti zařízení.

D) *Reintegrační nebo přípravná fáze* – tato fáze je zaměřena na to, aby se klient adekvátně připravil na odchod ze zařízení. Je to konečná fáze a probíhá i poté, co klient opustí zařízení. Realizují se v ní proabstinenční programy (podpora abstinence), spolupracuje s doléčovacím klubem. V této fázi se hlavně klade důraz na maximální posílení pozitivních návyků a autoregulačních mechanismů, které jsou důležité pro klienta. Připraví ho na skutečný život, aby vydržel bez drog (Veteška, Fischer, 2020).

Resocializační zařízení se koncentrují převážně na změnu způsobu myšlení, chování a životního stylu závislého jedince. Klient má možnost získat pracovní dovednosti, morální, etické a sociální hodnoty. Má možnost změnit hodnotovou orientaci, osvojit si sociální role, obnovit sociální a emocionální vztahy. Důležité je také přivést klienta k sebepřijetí a sebeakceptaci. Nabytí těchto dovedností a postojů poskytuje snazší integraci a adaptaci zpět do plnohodnotného života. Klient během resocializace prochází určitým vnitřním vývojem, který můžeme rozdělit na 4 stadia (Barták, Demjanenko, 2021):

- Stadium podřazení – klient přijímá normy, hodnoty a principy komunity pod vnitřním tlakem, mnohdy však vnitřně bojuje sám s komunitou, neverbalizuje tento boj, nechce se dostat do konfrontace s jinými členy komunity, chce působit dojem přijetí a pochopení těchto principů,
- Stadium konformní – klient má tendenci přizpůsobovat své názory a chování názorům a chování v komunitě,
- Stadium zaujetí postoje – klient postupně přijímá a osvojuje si nově vzniklé principy, postoje a hodnoty, které jsou společensky akceptovatelnější,
- Stadium internalizace – úplné přijetí a začlenění zmíněných atributů do psychiky osobnosti.

4.5 Návrat odsouzeného do společnosti

Postpenitenciární psychologie je součástí sociální péče o propuštěných z výkonu trestu. Spolu se sociálními pracovníky se psychologové podílejí na aplikaci psychoterapeutických a socioterapeutických metod v rámci jednotlivých forem postpenitenciární péče (Veteška, Fischer, 2020).

Opětovný návrat odsouzeného do společnosti z výkonu trestu odnětí svobody bývá často doprovázen mnoha problémy, které mohou vyústit v recidivu páchaní trestné činnosti. Stává se, že odsouzený často po propuštění se nemá kam vrátit. Nemá zaměstnání, ubytování a někdy ani doklad totožnosti. Navíc, když vycházíme z toho, v jakém prostředí se několik posledních let nacházel a jaké sociální prostředí ho formovalo, můžeme jen konstatovat, že jeho začlenění se do společnosti bez pomoci druhých bývá problematické. Pokud k tomu ještě připočteme postoj společnosti k lidem, kteří byli ve výkonu trestu odnětí svobody, můžeme jen považovat takové začlenění za skoro nereálné. Z toho důvodu je třeba klást důraz nejen na penitenciární zacházení, ale také na postpenitenciární péči, která má pomoci a podpořit je v obtížné životní situaci (Klátík, 2018).

Nejrizikovější období pro recidivu je období prvního roku po skončení výkonu trestu. Pocity a běžnou realitu, kterou prožívá člověk po dlouhodobém výkonu trestu odnětí svobody, výstižně charakterizuje Matoušek a kol. (2010). Stejně jako člověk, který prožívá kulturní šok po přestěhování se do cizí kultury, podobný šok zažívá jednatel z nové reality po výkonu trestu. Prostor výkonu trestu bývá mnohdy naprosto jinou kulturou, člověk zde vede odlišný způsob života. Když poté přichází na svobodu, prožívá podobný šok, jako by se přestěhoval do jiné země. Doprovází ho pocit bezmocnosti a dezorientace v cizím kulturním prostředí. Člověk není schopen chovat se v tomto prostředí kompetentně a ztrácí schopnost vykonávat svou úlohu.

Armstrong (2017) ve své knize píše o jednotlivých fázích tzv. kulturního šoku, které lze srovnávat s prožíváním člověka po skončení několikaletého výkonu trestu. V první fázi hovoří o počátečním kontaktu člověka s novou kulturou a o jeho nadšení pro nové věci a zážitky. Ve druhé fázi však autor upozorňuje na období zmatku a dezorientace. Postupně, jak člověk stále více naráží na odlišné způsoby chování lidí, jejich hodnoty a postoje, rozdíly mezi jeho a novou kulturou se pro něj stávají stále více viditelnými. Tyto rozdíly se postupně dostanou do jeho vědomí a v jeho nitru začne narůstat napětí. V člověku začíná převládat pocit, že je jiný, izolovaný, nezpůsobitelný splňovat požadavky nové situace. Postupně, jak se v něm prohlubuje zmatek ze své identity v nové kultuře, prohlubuje se pocit odcizení a deprese. Toto vše vede k dezintegraci osobnosti. Ve třetí fázi autor hovoří o tom, co bychom mohli nazvat návratem ke kriminálnímu životu a recidivou. Je logickým vyústěním předchozích dvou fází. V této fázi se může člověk uchýlit k tomu, že začne vyhledávat pouze osoby ze své vlastní kultury. V této etapě se člověk rozhoduje, zda se odpoutá od svého chování a hlouběji se ponoří do řešení svých problémů, nebo se vrátí k minulému způsobu života, který jej znovu přivede do výkonu trestu. Vysvětluje dále, že to, jaké rozhodnutí člověk učiní, závisí na intenzitě jeho zkušeností a zážitků, na osobní pružnosti a síle, na pomoci z jeho okolí. Další dvě fáze kulturního šoku jsou pokračováním života člověka, který je schopen nevrátit se do staré kultury, v našem případě

kultury kriminálního života. Tyto fáze jsou charakteristické získáváním schopnosti komunikovat v novém prostředí, růstem osobní přizpůsobivosti, vypěstováním si mechanismů pro zdravé vyrovnávání se situacemi v novém prostředí a objevováním nadhledu a každodenního smyslu v novém způsobu života.

Postpenitenciární péče se vysvětluje také jako péče o trestané lidi po skončení výkonu trestu odnětí svobody. Poukazuje se na to, že je velmi málo organizací, které se starají o lidi po výkonu trestu a že pracovníci věznic nevědí, kam tyto lidi posílat. Pokoušejí se přeměrovat aktivity organizací z výkonu trestu na aktivity po výkonu trestu. Otázkou zůstává, odkud přišlo toto chápání výchovné práce, které lze provádět byrokraticky a bez osobní účasti. Účinný socializační přínos nebude zaznamenán, dokud pracovníci nezačnou přijímat své klienty již během výkonu trestu. Nikdo nechce zaměstnat člověka po výkonu trestu na doporučení sociálního kurátora. Chování zaměstnavatelů je v takových případech pochopitelné a odůvodněné. Není to o diskriminaci, ale o vnímání a ochraně před neznámým a potenciálně nebezpečným člověkem (Storgaard, 2018).

Velmi důležité místo v postpenitenciární péči má sociální kuratela, kterou chápeme jako soubor opatření k eliminaci, zmírnění a zamezení prohlubování nebo opakování poruch psychického vývoje a sociálního vývoje dítěte a zletilé fyzické osoby a poskytování pomoci v závislosti na závažnosti poruchy a situace, v níž se nachází dítě nebo zletilá fyzická osoba. Jelikož se sociální kuratela zaměřuje na různé věkové kategorie, my se pro potřeby této práce zaměříme hlavně na kategorii zletilých fyzických osob. Zde se ve vztahu k práci s odsouzenými uvádí několik činností, které má sociální kuratela vykonávat. Jsou jimi (Mátel, 2019):

- Udržování písemného kontaktu a osobního kontaktu s plnoletou fyzickou osobou během výkonu trestu odnětí svobody, výkonu vazby a spolupůsobení při jejím převýchově a řešení jejích osobních problémů, rodinných problémů a sociálních problémů, zejména při udržování a posilování rodinných vazeb,
- Podílení se na přípravě zletilé fyzické osoby na propuštění z výkonu trestu odnětí svobody nebo z výkonu vazby,
- Pomáhání zletilé fyzické osobě po propuštění z výkonu trestu odnětí svobody nebo z výkonu vazby, zejména při usnadnění návratu do rodiny, pracovním uplatnění, hledání bydlení, hledání možností pokračovat v další přípravě na povolání a při řešení osobních problémů,
- Motivování zletilé fyzické osoby k aktivnímu přístupu při hledání zaměstnání a k získávání nebo udržení pracovních dovedností a způsobilostí.
- Doporučení a zprostředkování zletilé fyzické osobě pomoc specializovaných institucí,

- Nabízení zletilé fyzické osobě účast na resocializačních programech a jiných programech organizovaných jinými orgány státní správy, obcemi, vyššími územními celky a akreditovanými subjekty,
- Motivování zletilé fyzické osoby k účasti ve svépomocných skupinách zaměřených na řešení osobních problémů a vztahových problémů.

Účelem výkonu trestu odnětí svobody je podle zákona č. 84/1969 Sb. o výkonu trestu odnětí svobody zabránit odsouzenému v páchání trestné činnosti, ale také jej neustále připravovat na to, aby začal vést řádný život po propuštění. Je třeba potlačovat jejich negativní projevy a podporovat a rozvíjet jejich pozitivní vlastnosti, vést je k úctě jiným, k zodpovědnosti a pomoci při nabývání pracovních návyků.

Efekt postpenitenciární péče závisí hlavně na motivaci klientů ke spolupráci. Nejperspektivnější propuštění jsou zejména mladí, kteří byli trestáni poprvé, s pracovní motivací a dobrým sociálním zázemím v rodině. Sociální problémy jsou ovlivněny aktuální ekonomickou situací v zemi. Se záznamem v rejstříku trestů mají lidé problém nechat se zaměstnat, nedostanou ani víza či povolení pro práci v zahraničí, nemohou ani podnikat. Nedostatek bytů a zvyšující se náklady na bydlení způsobují, že mnozí propuštění se stávají hned či po určité době bezdomovci (Mátel, 2019).

II. PRAKTICKÁ ČÁST

1 VZDĚLÁVÁNÍ ODSOUZENÝCH V PODMÍNKÁCH TRESTU ODNĚTÍ SVOBODY

1.1 Cíle výzkumu

V průzkumné části bakalářské práce se zjišťuje reálný zájem odsouzených o možnost se vzdělávat během výkonu trestu odnětí svobody. Pro potřeby výzkumu byly stanoveny následující výzkumné cíle:

Hlavním výzkumným cílem je zjistit, zda a v jaké míře jsou odsouzení motivováni ke vzdělávání, jaké je zastoupení jednotlivých druhů motivace ke vzdělávání a zda existuje spojitost mezi sociodemografickými charakteristikami a některými druhy motivace. Výše uvedené cíle budou zkoumány pohledem odsouzených.

1. Dílčí cíl: Zjistit zastoupení odsouzených z hlediska vybraných sociodemografických charakteristik (otázky 1., 2., 3., 4., 5.) a jeho vztah ke vzdělání ve vztahu ke vzdělání jeho rodičů (otázky 1., 2., 3., 4., 5.).

2. Dílčí cíl: Zjistit, zda jsou odsouzení motivováni ke vzdělávání a jaký je poměr uváděných druhů této motivace (otázky 6., 7., 13., 14., 15., 16., 17., 18., 19. a 20).

3. Dílčí cíl: Zjistit, zda a v jaké míře jsou odsouzeným dostupné informace ohledně dalšího vzdělání v prostorách věznice. (otázky 8., 9., 10., 11., 12.)

1.2 Průzkumný vzorek a metodika průzkumu

Průzkum byl realizován v prvním pololetí roku 2022 ve vybrané věznici, kde jsou odsouzení zařazeni do středního a maximálního stupně hlídání. Základní soubor tvořili všichni odsouzení v dané věznici pro potřeby průzkumu, výběrový soubor byl potom tvořen 150 respondenty.

Teoretická část práce byla zpracována literární rešerší, což je způsob studia a používání literatury, její zpracování, technika zaznamenávání, odkládání písemných dokumentů a používání literatury při zpracování vlastních výsledků výzkumu. V této bakalářské práci byla použita díla z pedagogické literatury, zákony, právní normy a sbírky předpisů a literaturu týkající se práce ve výkonu trestu odnětí svobody. Z přečtené literatury jsme si myšlenky a poznatky zaznamenávali ve formě výpisků.

Ve výzkumu jsme použili několik výzkumných metod, ale jako „dominantní“ jsme použili metodu dotazníku, který nám jako výzkumný a vyhodnocovací nástroj posloužil ke zjišťování informací

Průzkum se uskutečnil formou dotazníkové metody. Dotazník vyplnilo 150 odsouzených - respondentů. Dotazník obsahoval celkem 20 otázek, otázky byly strukturované i nestrukturované.

Jednotlivé položky v dotazníku se logicky a obsahově vázaly na stanovené cíle empirické části této bakalářské práce, které rovněž vystihovaly obsahový kontext ve smyslu celkového přínosu práce.

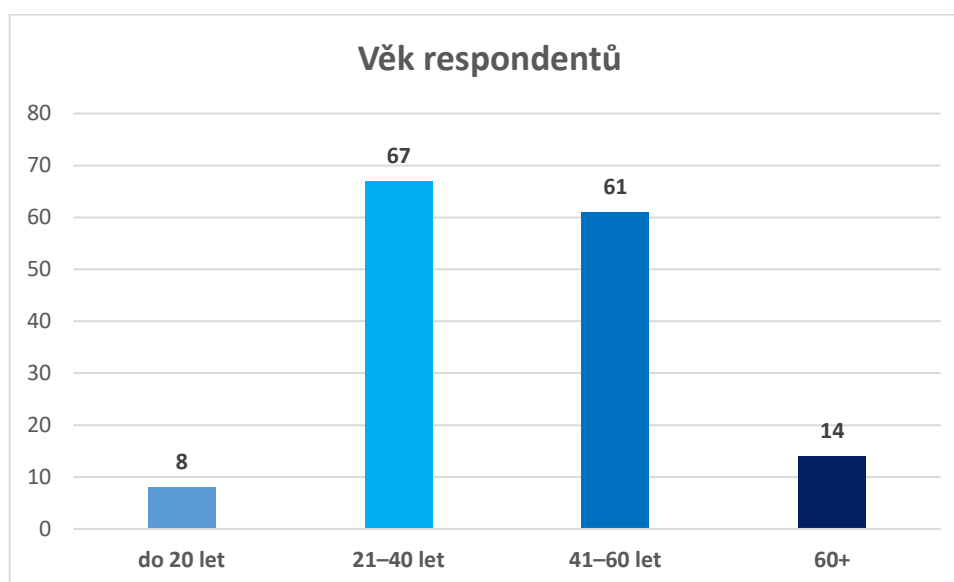
Dotazníky rozdávali dozorcí v přidělených výchovných kolektivech. Účast odsouzených na vyplňování dotazníků byla dobrovolná, přičemž je vhodné zmínit, že při komunitních setkáních projevila zájem o možnost vyjádřit se naprostá většina odsouzených nacházejících se v daném ústavu. Na druhé straně je třeba přiznat, že mnozí odsouzení se chtěli vyjádřit k dané problematice ve smyslu odporu k aktivitám sboru. Návratnost dotazníků byla díky způsobu realizace stoprocentní.

1.3 Výsledky průzkumu a jejich interpretace

Výsledky získané z vyplněných dotazníků jsem zpracovala do přehledných grafů.

Otázka 1. Do jaké věkové kategorie patříte?

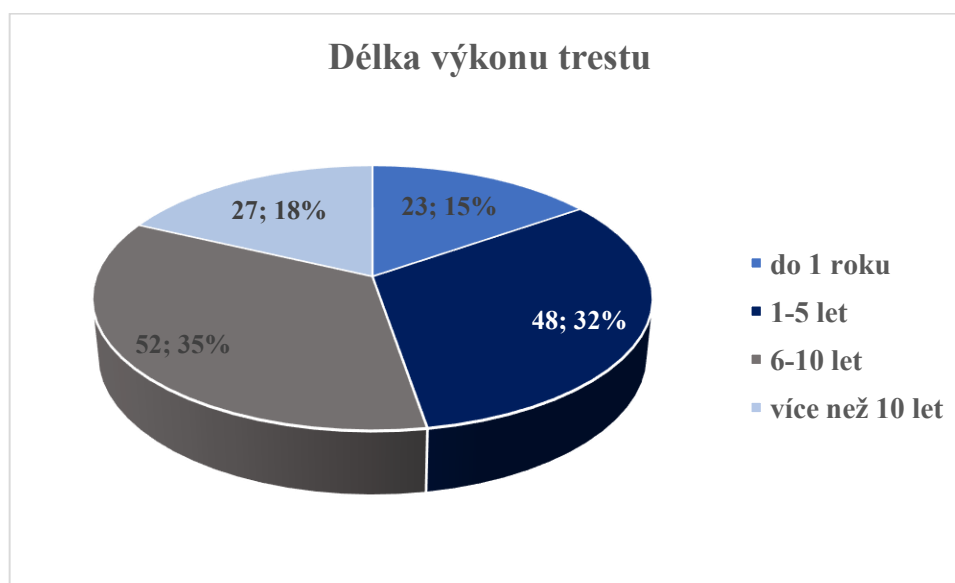
Z hlediska věku tvořilo výzkumný vzorek nejvíce respondentů ve věku 21-40 let, a to konkrétně 67 jedinců (45 %). Věk 41-60 let uvedlo 61 respondentů (41 %) a ve věku 60 a více let bylo 14 dotázaných (9 %). Nejméně zastoupenou kategorií byl věk do 20 let (8 respondentů - 5 %).

Graf 1 Věk odsouzených
Zdroj: vlastní výzkum

Otázka 2. Váš trest odnětí svobody je v celkové délce:

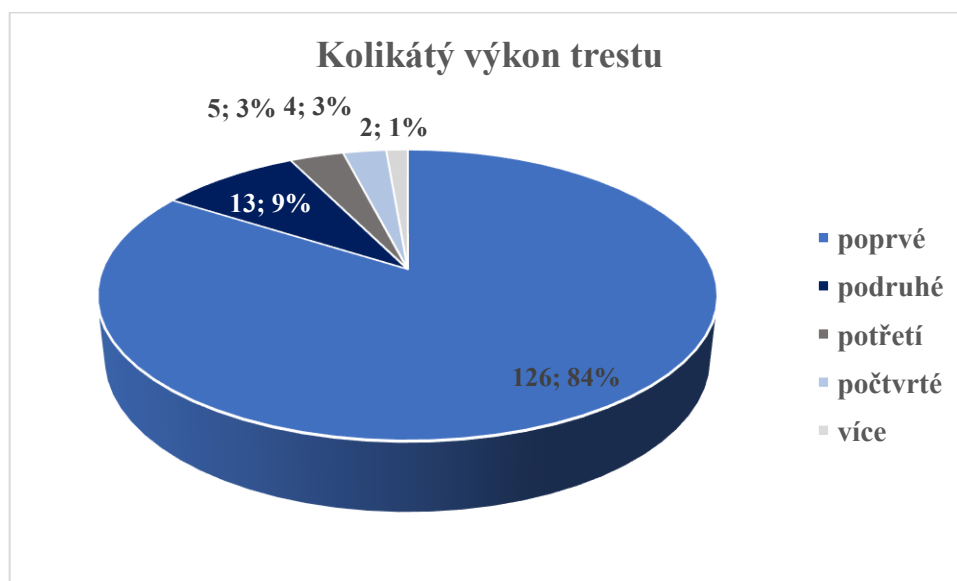
Z hlediska délky pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody bylo nejvíce odsouzených ve výkonu trestu v délce trvání 6–10 let, a to konkrétně 52 respondentů (35 %). Třetina dotázaných (48) byla ve výkonu trestu od 1 do 5 let, přibližně čtvrtina respondentů (23) uvedla, že ve výkonu trestu odnětí svobody jsou do 1 roku, o něco více dotázaných (27) uvedlo délku pobytu ve výkonu trestu více než 10 let.

Graf 2 Délka výkonu trestu
Zdroj: vlastní výzkum

Otázka 3. Ve výkonu trestu jsem nyní:

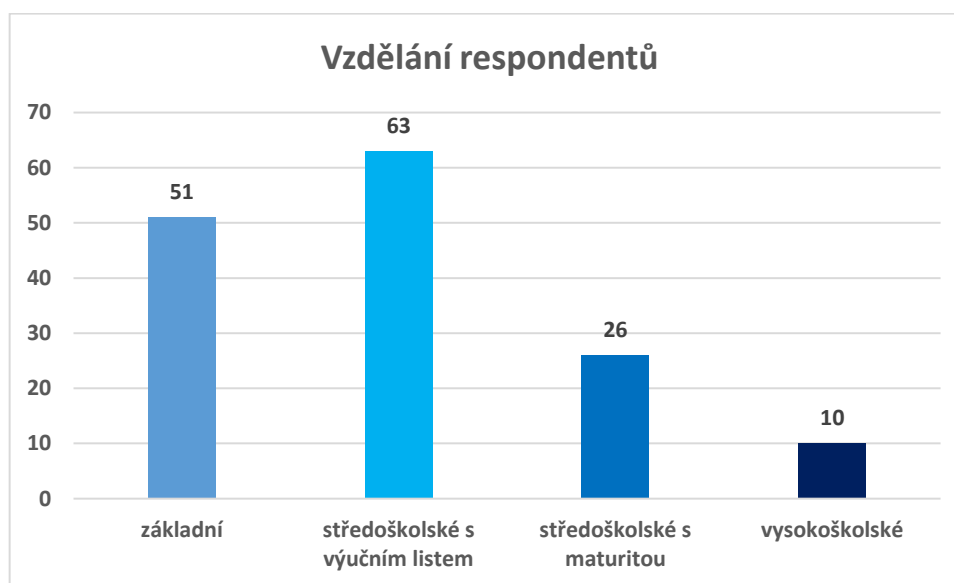
Třetí otázka zkoumala, zda se respondenti nacházejí ve výkonu poprvé, nebo se jedná o recidivisty, kteří s pobytem za mřížemi mají zkušenost. Výsledky výzkumu ukazují, že naprostá většina odsouzených je ve výkonu trestu poprvé (126 - 84 %).

Graf 3 Kolikátý výkon trestu
Zdroj: vlastní výzkum

Otázka 4. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

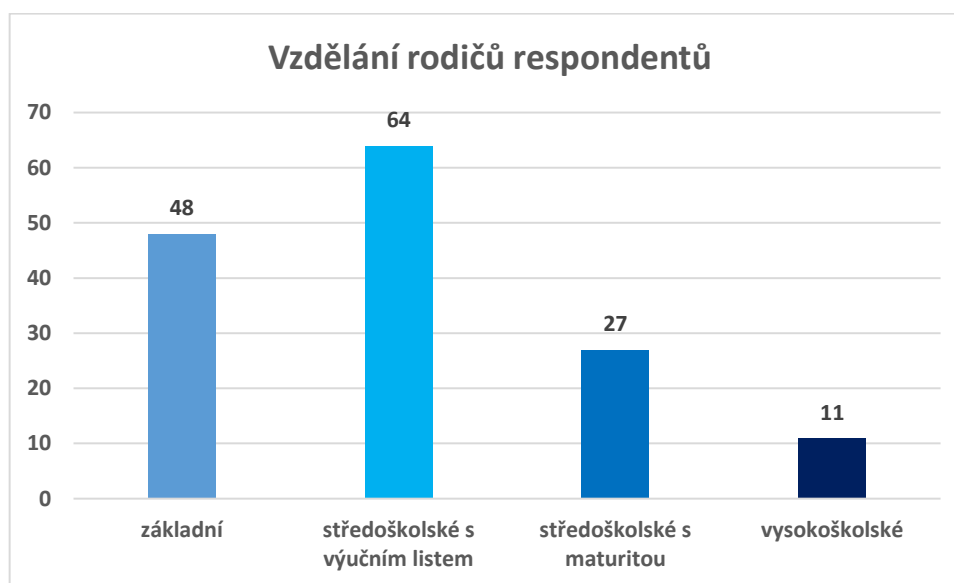
Z hlediska vzdělání tvořilo výzkumný vzorek nejvíce respondentů s nejvyšším ukončeným středoškolským vzděláním s výučním listem (63 respondentů). Druhým nejčastějším ukončeným vzděláním bylo základní vzdělání (51 dotázaných) a středoškolské vzdělání s maturitou uvedlo 26 respondentů. Vysokoškolské vzdělání mělo ukončeno pouze 10 odsouzených).

Graf 4 Vzdělání respondentů
Zdroj: vlastní výzkum

Otázka 5. Jaké je nejvyšší dosažené vzdělání Vašich příbuzných? (zvolte vždy nejvyšší dosažené vzdělání bez ohledu na pohlaví rodiče)

Podobně jako u odsouzených samotných má největší počet rodičů střední vzdělání s výučním listem (64), základní vzdělání u svých rodičů uvedlo 48 respondentů, středoškolské s maturitou 27 dotázaných a vysokoškolské vzdělání zmínilo 11 respondentů.

Graf 5 Vzdělání rodičů respondentů
Zdroj: vlastní výzkum

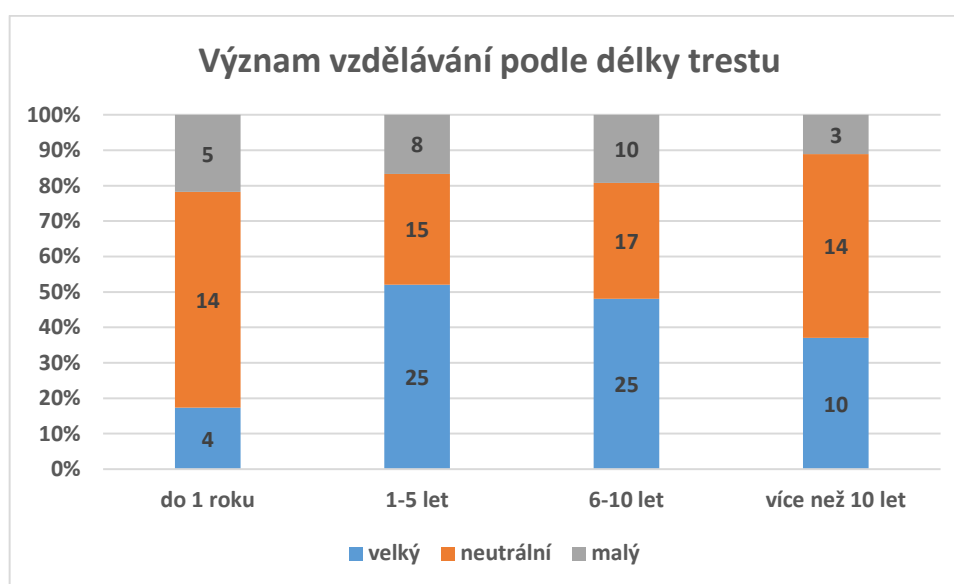
Otázka 6. Jak hodnotíte význam vzdělávání ve výkonu trestu?

Další otázka zjišťovala, jaký význam má pro odsouzené vzdělávání ve výkonu trestu. V rámci této otázky jsme provedli třídění dat druhého stupně podle délky pobytu a podle dosaženého vzdělání respondentů.

Nejčastější odpovědí odsouzených s délkou pobytu do jednoho roku bylo, že vzdělávání pro ně není ani důležité, ani nedůležité (60 %). Tento výzkumný vzorek v 18 % případů uváděl, že vzdělávání má pro ně velkou důležitost. Naopak 22 % z nich se vyjádřilo, že, vzdělávání pro ně nemá žádný význam. U odsouzených s délkou pobytu 1-5 let byla nejčastější odpovědí možnost, že vzdělávání má pro ně velkou důležitost (52 %). Podle 17 % respondentů nemá vzdělávání velkou důležitost. Také u odsouzených s délkou trestu 6-10 let byla nejčastěji označovanou odpovědí možnost, že

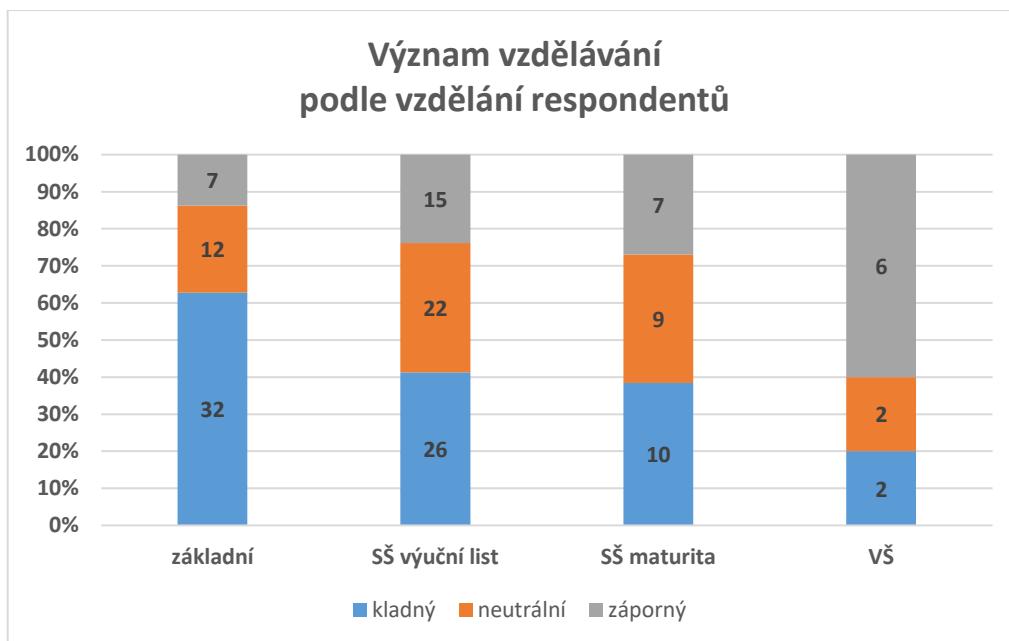
vzdělávání má pro ně velkou důležitost (49 %), zatímco pro pětinu těchto odsouzených vzdělávání nepředstavuje nic důležitého. Odsouzení s délkou pobytu více než 10 let nejčastěji uváděli, že vzdělávání má pro ně velký význam (35 % odpovědí). Pouze 10 % z nich uvádělo, že ke vzdělávání ve výkonu trestu mají negativní postoj.

V rámci vyhodnocení této otázky se lze domnívat, že se zvyšující se délkou trestu odsouzených roste i vnímaná důležitost vzdělávání..

Graf 6 Význam vzdělávání ve výkonu trestu podle délky trestu
Zdroj: vlastní výzkum

Následně byla otázka 6 vyhodnocena z hlediska vzdělání odsouzených. Respondenti se základním vzděláním převážně uváděli, že toto vzdělávání má pro ně velkou důležitost (62 %), se středoškolským vzděláním s výučním listem má vzdělávání ve výkonu trestu velkou důležitost pro 41 % respondentů, podobné procento bylo zaznamenáno v souvislosti s odsouzenými se středoškolským vzděláním s maturitou (39 %). Respondenti s vysokoškolským vzděláním přisuzovali vzdělávání ve výkonu trestu vysokou důležitost pouze ve 20 % případech.

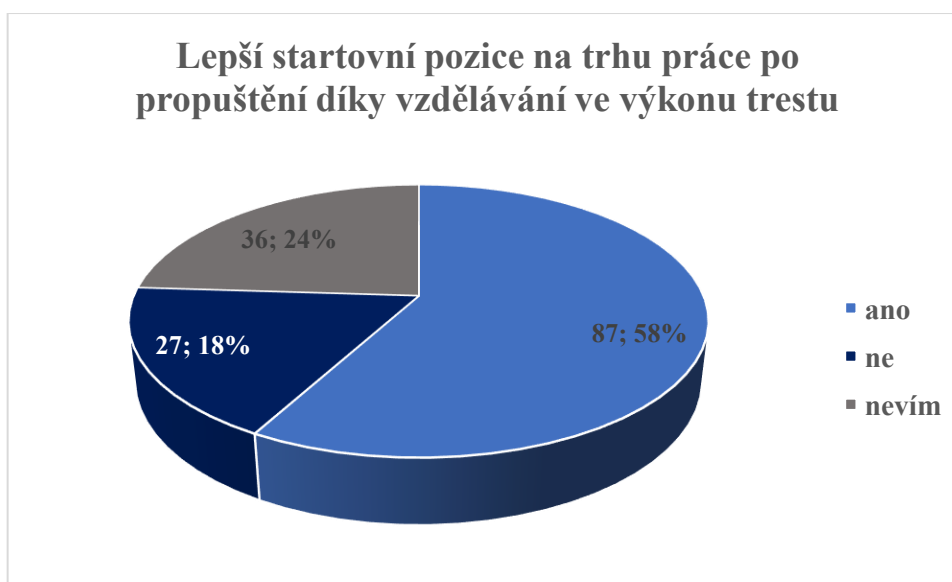

Graf 7 Význam vzdělávání ve výkonu trestu podle vzdělání respondentů
Zdroj: vlastní výzkum

Otázka 7. Myslíte si, že vzdělávání v rámci výkonu trestu Vám zajistí lepší startovní pozici na trhu práce po propuštění?

V souvislosti se získaným vzděláním ve výkonu trestu odnětí svobody jsme se odsouzených ptali, zda si myslí, že po propuštění z výkonu trestu budou mít odsouzení lepší startovní pozici na trhu práce. Bez ohledu na demografické údaje převažovaly kladné odpovědi. Až 58 % respondentů se domnívá, že vzdělávání v rámci výkonu trestu jim zajistí lepší startovní pozici na trhu práce po propuštění,

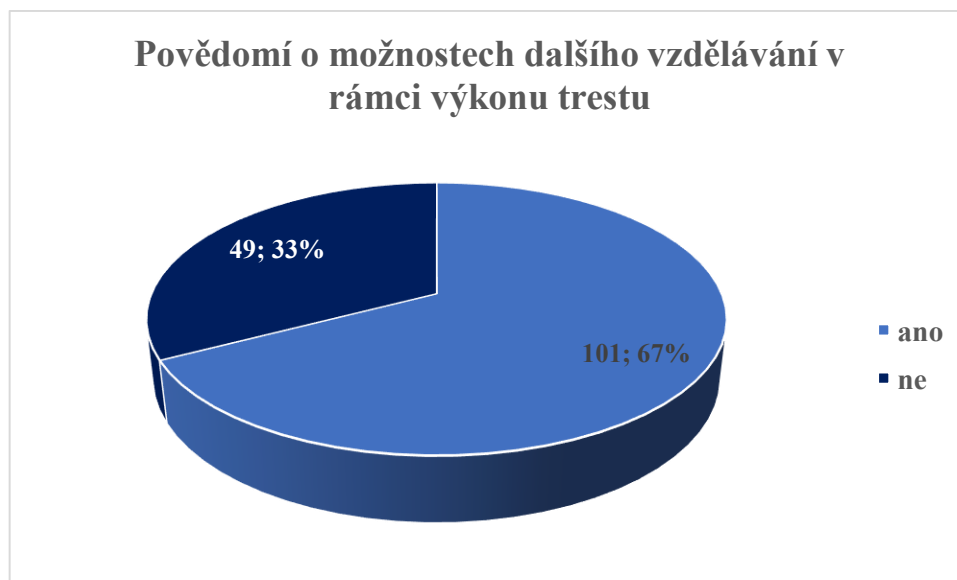
24 % dotázaných neumělo odpovědět a zbylých 18 % se vyjádřilo negativně.

Graf 8 Lepší startovní pozice na trhu práce po propuštění díky vzdělávání ve výkonu trestu
Zdroj: vlastní výzkum

Otázka 8. Máte povědomí o možnostech dalšího vzdělávání v rámci výkonu trestu?

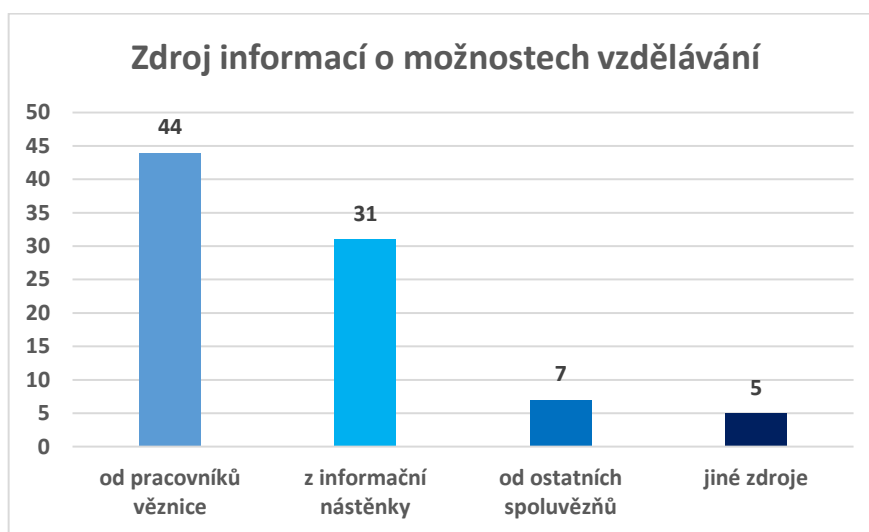
Další otázka zjišťovala, zda mají respondenti povědomí o možnostech dalšího vzdělávání v rámci výkonu trestu. Dvě třetiny respondentů (101) odpovědělo na tuto otázku kladně, 49 dotázaných se pak vyjádřilo záporně.

Graf 9 Povědomí o možnostech dalšího vzdělávání v rámci výkonu trestu
Zdroj: vlastní výzkum

Otázka 9. Odkud máte informace o možnostech dalšího vzdělávání v rámci výkonu trestu?

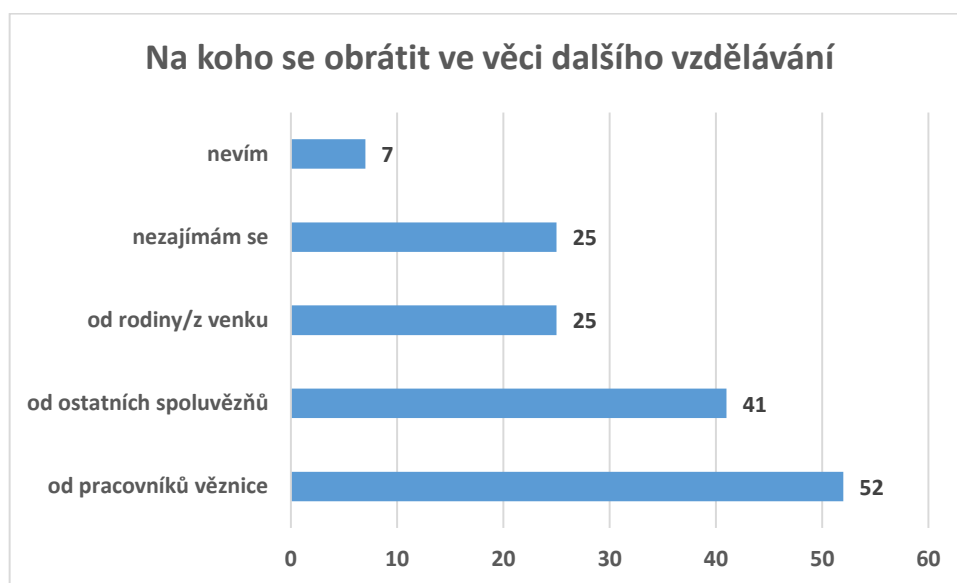
Z výsledků výzkumu je zřejmé, že více jak polovina respondentů se o možnostech dalšího vzdělávání dozvěděla od pracovníků věznice, jako jsou vychovatelé a speciální pedagogové. Tito zaměstnanci se snaží v rámci své práce působit na odsouzené skrze speciální programy a vzdělávací aktivity. Přibližně třetina respondentů (31) se o možnostech vzdělávání dozvěděla z informační nástěnky. Jen malý počet respondentů uvedl jako zdroj informací ostatní spoluvězně (7 dotázaných) nebo jiné zdroje (od rodiny či z venku - 5 dotázaných).

Graf 10 Zdroj informací o možnostech vzdělávání
Zdroj: vlastní výzkum

Otázka 10. Víte, koho se případně zeptat ve věci dalšího vzdělávání?

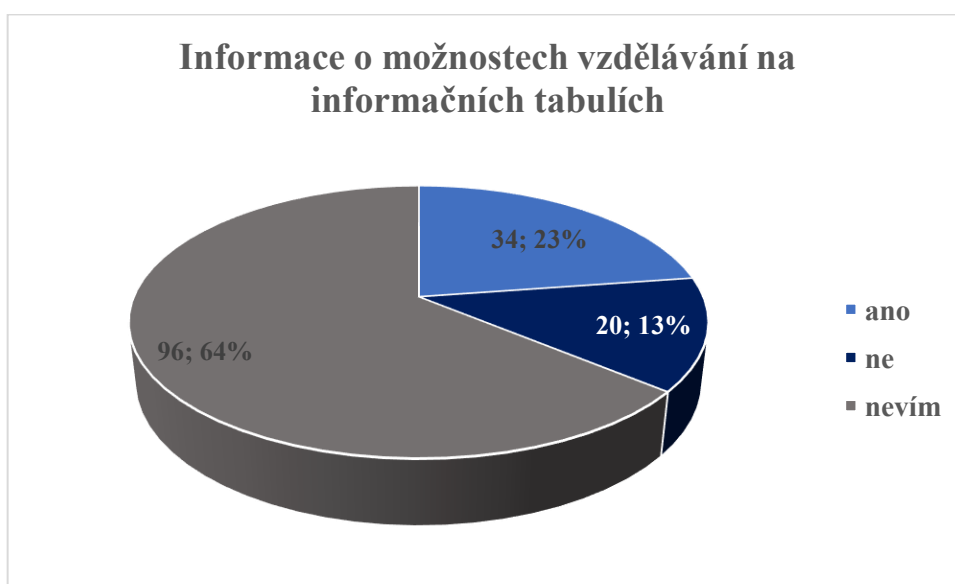
V rámci desáté otázky jsme zjišťovali, zdali respondenti vědí, koho by se případně zeptali na informace ohledně dalšího vzdělávání. Naprostá většina odsouzených byla schopna uvést alespoň jeden zdroj informací - nejčastěji respondenti uváděli pracovníky věznice, jako ostraha, vychovatele apod. (52 odpovědí), druhým nejčastějším zdrojem byli spoluvězni (41 odpovědí). Na pomoc zvenčí (informace získané od rodiny nebo známých) by se obrátilo 25 dotázaných. Zbytek respondentů se o danou problematiku nezajímá (30 odpovědí), popř. nevědí, kde by tyto informace sháněli (7).

Graf 11 Na koho se obrátit ve věci dalšího vzdělávání
Zdroj: vlastní výzkum

Otázka 11. Vyskytují se jakékoli informace k dalšímu vzdělávání na některé z informačních tabulí ve věznici?

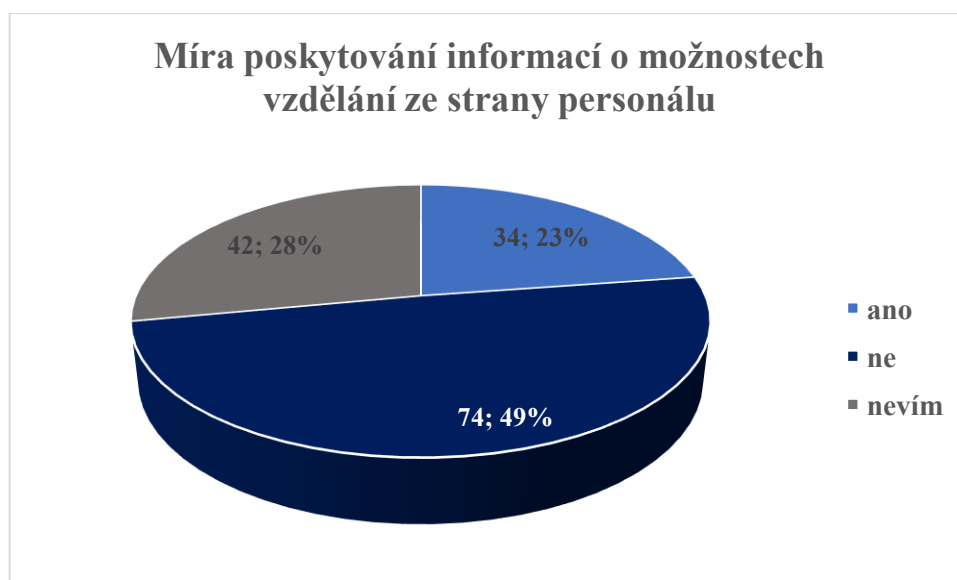
Jedenáctá otázka výzkumu zjišťovala, zda se vyskytují jakékoli informace k dalšímu vzdělávání na některé z informačních tabulí ve věznici. Na tuto otázku odpověděli kladně zejména ti respondenti, kteří v deváté otázce uváděli jako zdroj informací o možnostech dalšího vzdělávání v rámci výkonu trestu právě informační nástěnku (34). Převážná část respondentů neuměla na tuto otázku odpovědět (96), negativně se vyjádřilo 20 dotázaných.

Graf 12 Na koho se obrátit ve věci dalšího vzdělávání
Zdroj: vlastní výzkum

Otázka 12. Údaje o možnostech vzdělání jsou ze strany personálu poskytovány srozumitelně.

Dvanáctá otázka výzkumu zjišťovala, zda jsou ze strany personálu srozumitelně poskytovány informace ohledně možností vzdělání. V rámci této otázky převažovaly negativní a neutrální odpovědi. Kladně se k této otázce vyjádřilo pouze 34 respondentů, 42 dotázaných neumělo na otázku odpovědět a 74 respondentů se vyjádřilo záporně.

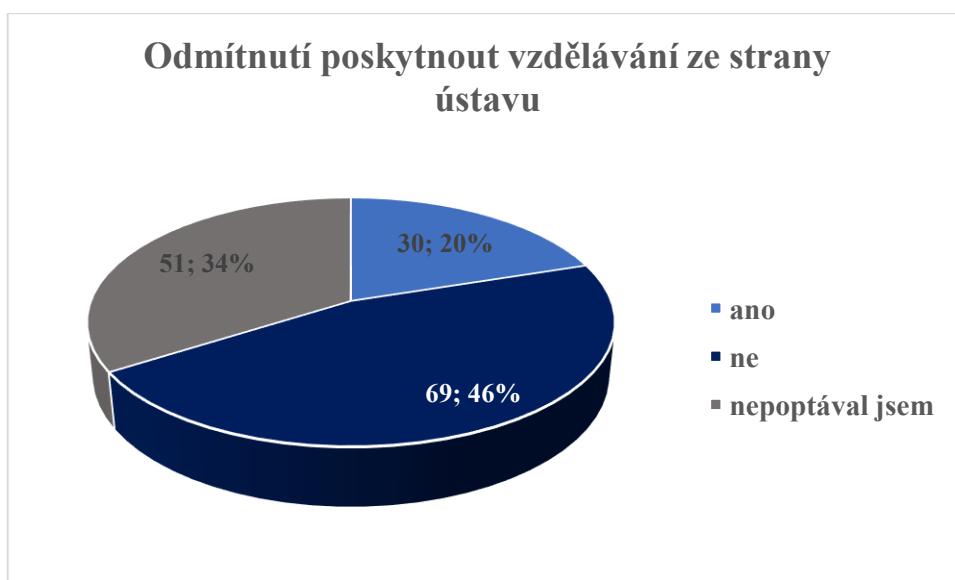

Graf 13 Míra poskytování informací o možnostech vzdělání ze strany personálu

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka 13. Odmítl Vás někdy někdo v rámci poptávky po dalším vzdělávání?

Třináctou otázkou jsme zjišťovali, jestli byli někdy respondenti odmítnuti v souvislosti s poptávkou po dalším vzdělání. Pozitivním zjištěním je, že většina těch, kteří projeví zájem o další vzdělávání, nebyla ze strany ústavu odmítnuta. Přibližně 20 % respondentů, kteří projeví zájem o další vzdělávání, nebylo vyhověno.

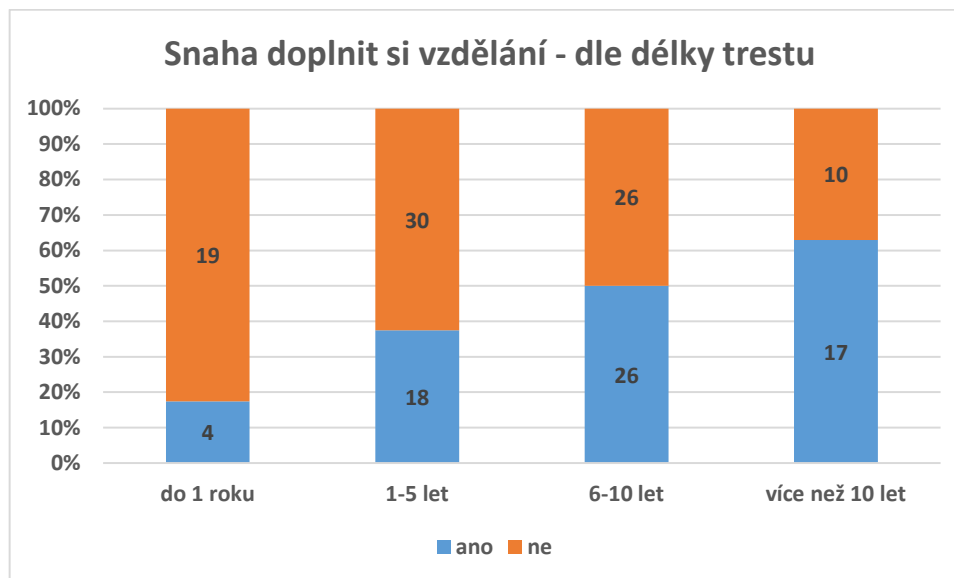

Graf 14 Odmítnutí poskytnout vzdělávání ze strany ústavu

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka 14. Měl jste někdy snahu si doplnit v rámci vězení Vaše vzdělání?

Při vyhodnocení otázky č. 14 bylo použito třídění druhého stupně, a to podle věku respondentů a délky trestu odnětí svobody.

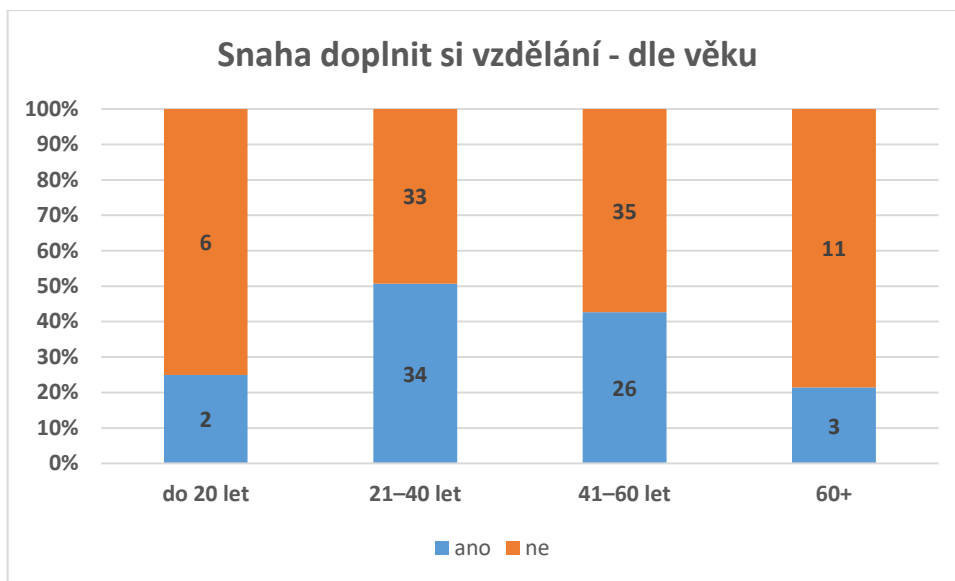
Graf 15 Snaha doplnit si vzdělání - dle délky trestu

Zdroj: vlastní výzkum

V grafu č. 15 vidíme, že největší snahu o to doplnit si vzdělání projevovali respondenti, kteří měli délku trestu stanovenou na více než 10 let (63 %), společně s tím, jak klesala délka uděleného trestu, klesaly i snahy respondentů o doplnění vzdělání (snahu projevilo 50 % dotázaných s délkou trestu 6-10 let, 38 % dotázaných s délkou trestu 1-5 let a pouze 17 % respondentů s délkou trestu do jednoho roku).

Třídění druhého stupně podle věku přineslo rovněž zajímavé výsledky. Nejmenší snahu o doplnění vzdělání projevila nejmladší skupina respondentů do 20 let (snahu projevilo 25 %) a respondenti ve věku 60 a více let (snahu projevilo 21 %). Opačný trend byl u respondentů ve věku 21-40 let (snahu projevilo 51 %) a u respondentů ve věku 41-60 let (snahu projevilo 43 %).

Lze se tedy domnívat, že největší snahy o doplnění vzdělání projevují dospělí mladšího a středního věku s dlouhou délkou trestu.

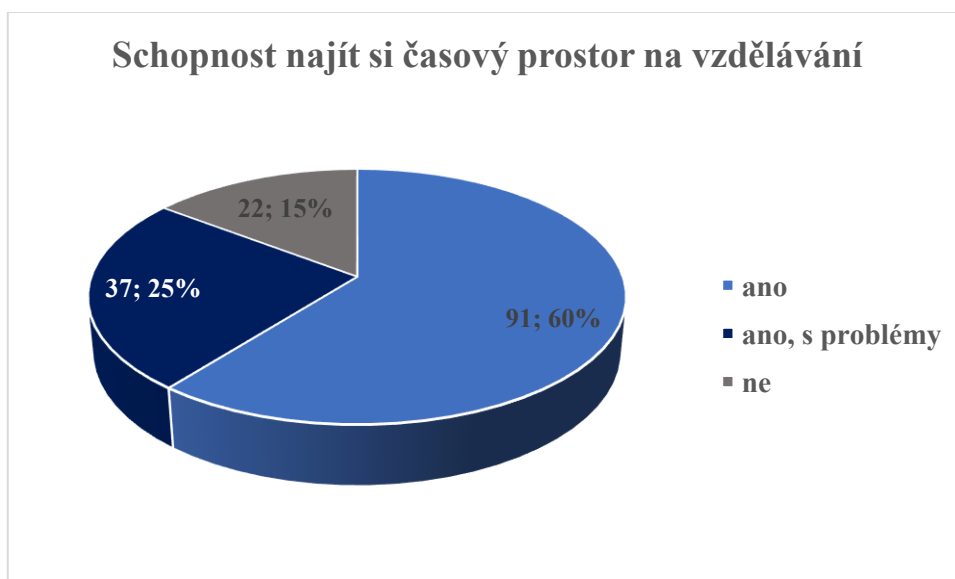

Graf 16 Snaha doplnit si vzdělání - dle věku respondenta

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka 15. Dokázali byste si vytvořit časový prostor pro studium v podmínkách zdejšího ústavu?

Při zpracovávání údajů z odpovědí na otázku č. 15 jsme se respondentů ptali na to, zda by si dokázali vytvořit časový prostor pro studium v podmínkách zdejšího ústavu. Tři pětiny dotázaných (91) jednoznačně uvedly, že by si dokázali vytvořit časový prostor pro studium, čtvrtina dotázaných (37) by pak podmínky byla schopna zajistit s určitými problémy a pouze 22 respondentů by toho nebylo schopno.

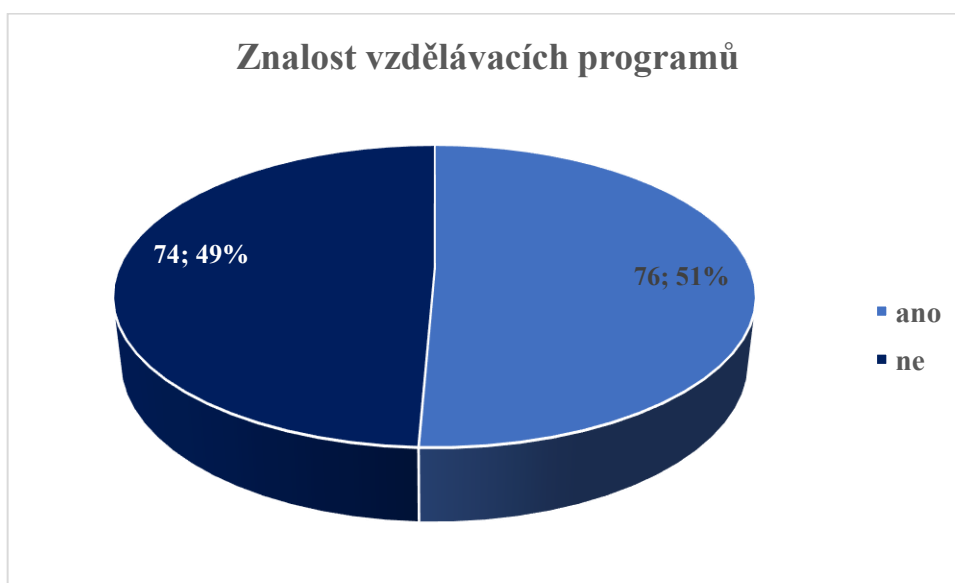

Graf 17 Schopnost najít si časový prostor na vzdělávání

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka 16. Vzpomenete si na některé vzdělávací programy, které byste případně rád absolvoval?

Na tuto otázku odpovědělo kladně přibližně 50 % respondentů (76). Mezi vzdělávací programy však uváděli i kurzy, organizované samostudium nebo rekvalifikační programy, jako např. kurz čtenářské gramotnosti, organizované samostudium cizích jazyků pořádané speciálním pedagogem nebo zájmové kurzy, jako např. včelaření nebo zahradničení, pořádané speciálními pedagogy a vychovateli.

Graf 18 Znalost vzdělávacích programů

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka 17. Přál bych si vyšší vzdělání, abych:

V rámci této otázky respondenti vybírali z nabízených možností ty důvody, které by je vedly k tomu, aby získali vyšší vzdělání. Respondenti mohli vybírat z více možností. Jako nejčastější důvod uváděli touhu dosáhnout úspěchu v práci, kterou dosud vykonávali (32), dále aby mohli získat náročnější pracovní pozici v jejich původní práci (31), aby mohli změnit původní profesi za prestižnější (29), aby dosáhli uznání ze strany spolupracovníků (30), méně častým důvodem potom byla touha dobře zapadnout mezi ostatní zaměstnance v původní práci respondenta (22). Respondenti mohli vedle zmíněných možností napsat i vlastní důvody, a této možnosti také využili, když 17 dotázaných uvedlo jako důvod pro vyšší vzdělání více peněz, přání nikdy se již nedostat do vězení (8) a dozvědět se více o světě (5).

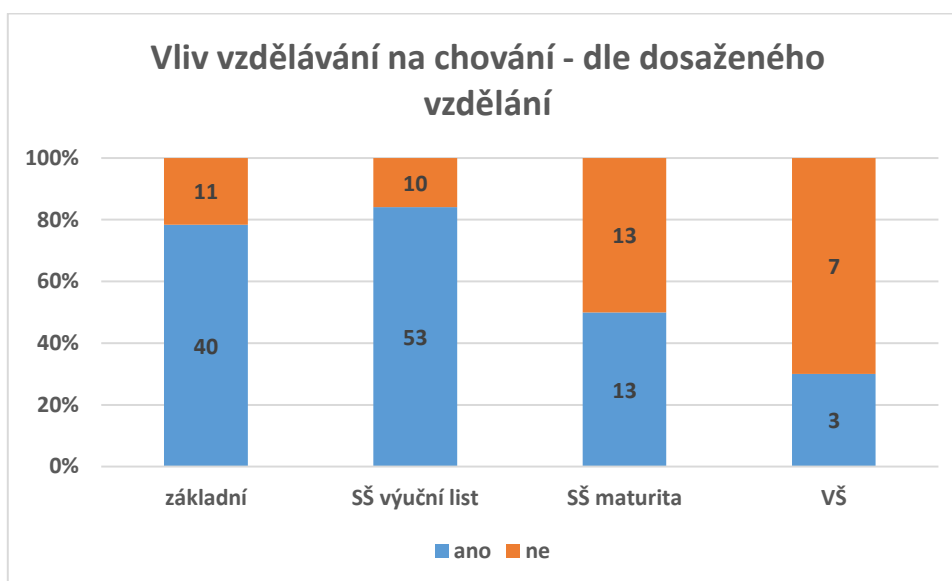
Graf 19 Důvody pro vyšší vzdělání

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka 18. Máte pocit, že absolvované vzdělávací programy ovlivňují nějakým způsobem Vaše chování,?

Při vyhodnocení otázky č. 18 bylo použito třídění druhého stupně, a to podle vzdělání respondentů a délky trestu odnětí svobody. V grafu č. 20 můžeme vidět, že existuje určitá závislost mezi dosaženým vzděláním respondenta a názorem, zda má vzdělávání vliv na chování a postoje respondentů. Zatímco naprostá většina dotázaných se základním vzděláním (78 %) a středoškolským vzděláním s výučním listem (84 %) se domnívá, že tento vliv existuje, u vzdělanějších respondentů je tomu přesně naopak

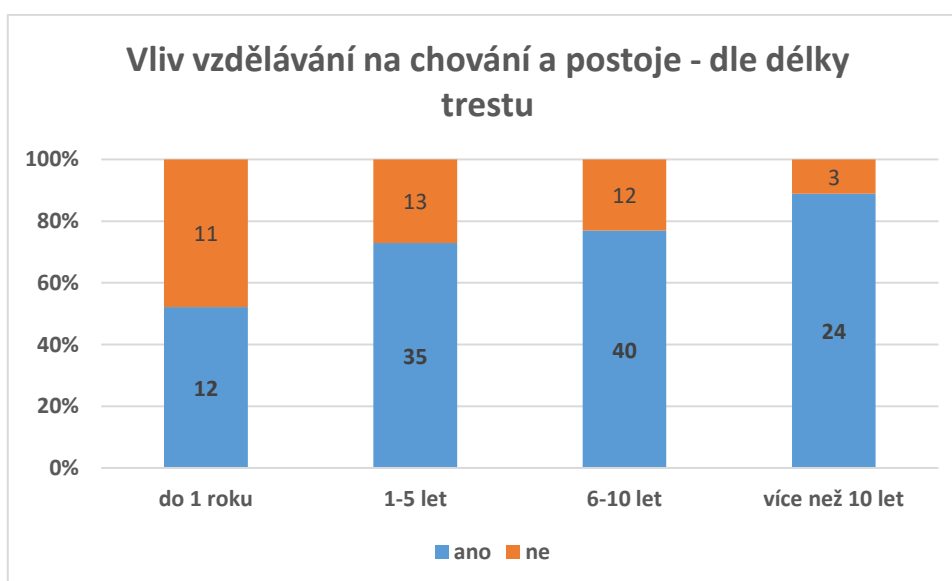
- středoškoláci s maturitou se v rámci této otázky vyjadřovali spíše negativně (50 %) a ještě patrnější rozdíl byl u vysokoškoláků (pouze 43 % kladných odpovědí).

Graf 20 Vliv vzdělávání na chování- dle dosaženého vzdělání

Zdroj: vlastní výzkum

V grafu č. 21 se lze domnívat, že existuje určitý vztah mezi délkou trestu respondenta a názorem, zda má vzdělávání vliv na chování respondentů. U respondentů, kteří byli odsouzeni na více, než 10 let, se k této otázce kladně vyjádřilo 80 %, u respondentů s trestem odnětí svobody v délce trvání 6-10 let se kladně vyjádřilo 77 %, u respondentů s trestem odnětí svobody v délce trvání 1-5 se kladně vyjádřilo 73 % a nejmenší procentuální zastoupení kladných odpovědí bylo zaznamenáno u respondentů s trestem odnětí svobody v délce trvání do jednoho roku (52 %).

Graf 21 Vliv vzdělávání na chování - dle délky trestu

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka 19. V případě, že by se ve věznici naskytla možnost dodělat si vyšší stupeň vzdělání, využili byste této možnosti?

Pokud by měli respondenti možnost dodělat si ve vězení vyšší stupeň vzdělání, této možnosti by využila třetina dotázaných (34 %), téměř polovina respondentů nevěděla (48 %) a negativně se vyjádřilo 18 % dotázaných.

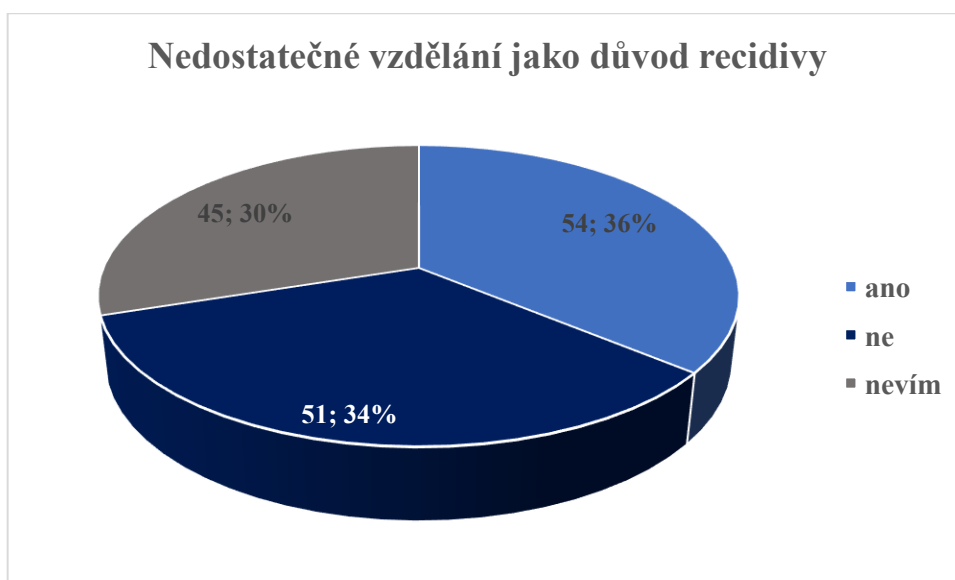

Graf 22 Využití možnosti získání vyššího stupně vzdělání

Zdroj: vlastní výzkum

Otázka 20. Myslíte si, že na problémech návratů do výkonu trestu odnětí svobody (recidivy) se významně podílí nedostatečné vzdělání odsouzených?

Na poslední otázku výzkumu kladně odpovědělo 36 % respondentů - tito jedinci si myslí, že na problémech s recidivou se významně podílí nedostatečné vzdělání odsouzených, podobný počet (34 %) se domnívá, že tomu tak není a zbytek dotázaných (30 %) neuměl odpovědět. Někteří respondenti, kteří uváděli možnost „ne“, uvedli jako významný faktor jiný důvod, nejčastěji to byly patologické rodinné problémy nebo různé závislosti odsouzených, zejména na alkoholu, hracích automatech a drogách.

Graf 23 Nedostatečné vzdělání jako důvod recidivy

Zdroj: vlastní výzkum

1.4 Vyhodnocení výsledků, interpretace a diskuse

Hlavním výzkumným cílem bylo zjistit, zda a v jaké míře jsou odsouzení motivováni ke vzdělávání, jaké je zastoupení jednotlivých druhů motivace ke vzdělávání a zda existuje spojitost mezi sociodemografickými charakteristikami a některými druhy motivace. Výše uvedené cíle byly zkoumány pohledem odsouzených. Dílčími cíli potom bylo zjistit zastoupení odsouzených z hlediska vybraných sociodemografických charakteristik a charakterizovat osobu odsouzeného a jeho vztah ke vzdělání ve vztahu ke vzdělání jeho rodičů, zjistit, zda jsou odsouzení motivováni ke vzdělávání a jaký je poměr uváděných druhů této motivace a také zjistit, zda a v jaké míře jsou dostupné informace ohledně dalšího vzdělání v prostorách věznice.

Nyní se pokusím na základě předcházejících dat o srozumitelnou interpretaci výsledků dle dílčích výzkumných cílů.

Z hlediska věku tvořilo výzkumný vzorek nejvíce respondentů ve věku 21-40 let, dále následovala kategorie 41-60 let. Z hlediska délky pobytu ve výkonu trestu odnětí svobody byla polovina odsouzených ve výkonu trestu v délce trvání 6–10 let, třetina dotázaných byla ve výkonu trestu od 1 do 5 let. Naprostá většina odsouzených byla ve výkonu trestu poprvé.

Z hlediska vzdělání tvořilo výzkumný vzorek nejvíce respondentů s nejvyšším ukončeným středoškolským vzděláním s výučním listem, druhým nejčastějším ukončeným vzděláním bylo základní vzdělání. Podobně jako u odsouzených samotných má největší počet rodičů střední vzdělání s výučním listem, základní vzdělání u svých rodičů uvedla třetina respondentů. Celkově je tedy vzdělanostní složení rodičů odsouzených velmi podobné, jako u našich respondentů.

V rámci výzkumu bylo dále zjištěno, že největším motivačním aspektem odsouzených se vzdělávat byla touha dosáhnout úspěchu v práci, kterou dosud vykonávali, touha získat náročnější pracovní pozici v původní práci odsouzeného, touha změnit původní profesi za prestižnější a touha dosáhnout uznání ze strany spolupracovníků. Jak uvádí Šnýdrová (2021), obecně poznáme vnější motivaci (druh motivace, která působí na jedince zvenčí, jedná se např. o zvýšení mzdy, prémie, ocenění, povýšení, popřípadě negativní motivace v podobě trestu, snížení mzdy nebo dokonce propuštění) a vnitřní motivaci (tedy motivace, kterou mají jedinci přirozeně v sobě). Podle výsledků výzkumu je nejčastějším druhem motivace právě motivace vnější.

Výzkum přinesl další zajímavé výsledky, zejména v souvislosti s tříděním dat druhého stupně podle věku, délky trestu a vzdělání. Ti respondenti, kteří měli délku trestu 6 a více let, přisuzovali vzdělávání vysokou důležitost, naopak nejčastější odpovědí odsouzených s délkou pobytu do jednoho roku bylo, že vzdělávání pro ně není nikterak důležité. Z výzkumu dále vyplývá, že vzdělanější

odsouzení uváděli malou důležitost vzdělávání ve výkonu trestu. Respondenti se základním a středoškolským vzděláním s výučním listem ve většině případů uváděli, že vzdělávání má pro ně velkou důležitost, zatímco odsouzení se středoškolským vzděláním s maturitou či vysokoškolským vzděláním nepřisuzovali vzdělávání ve výkonu trestu tak vysokou důležitost.

Největší snahu o to doplnit si vzdělání projevovali respondenti, kteří měli délku trestu stanovenou na více než 10 let, společně s tím, jak klesala délka uděleného trestu, klesaly i snahy respondentů o doplnění vzdělání (snahu projevilo 50 % dotázaných s délkou trestu 6-10 let, 38 % dotázaných s délkou trestu 1-5 let a pouze 17 % respondentů s délkou trestu do jednoho roku). Nejmenší snahu o doplnění vzdělání potom projevila nejmladší skupina respondentů do 20 let a respondenti ve věku 60 a více let. Opačný trend byl u respondentů ve věku 21-40 let (snahu o to doplnit si vzdělání projevila většina dotázaných této věkové kategorie a u respondentů ve věku 41-60 let (snahu projevila necelá polovina těchto dotázaných). Lze se tedy domnívat, že největší snahy o doplnění vzdělání projevují dospělí mladšího a středního věku s dlouhou délkou trestu.

Výzkum dále ukázal, že naprostá většina dotázaných se základním vzděláním a středoškolským vzděláním s výučním listem se domnívá, že vzdělávání má vliv na chování a postoje respondentů, u vzdělanějších respondentů je tomu přesně naopak - středoškoláci s maturitou se v rámci této otázky vyjadřovali spíše negativně a ještě patrnější rozdíl byl u vysokoškoláků, kteří vliv vzdělávání na chování a postoje odmítali. U respondentů, kteří byli odsouzeni na více, než 10 let, se k této otázce kladně vyjádřily čtyři pětiny, u respondentů s trestem odnětí svobody v délce trvání 6-10 let a 1-5 let se kladně vyjádřily tři čtvrtiny, zatímco nejmenší procentuální zastoupení kladných odpovědí bylo zaznamenáno u respondentů s trestem odnětí svobody v délce trvání do jednoho roku.

Pokud by měli respondenti možnost dodělat si ve vězení vyšší stupeň vzdělání, této možnosti by využila třetina dotázaných, podobný počet respondentů se domnívá, že na problémech s recidivou se významně podílí nedostatečné vzdělání odsouzených.

Výzkum dále ukázal, že většina odsouzených se domnívá, že vzdělávání v rámci výkonu trestu jim zajistí lepší startovní pozici na trhu práce po propuštění. Respondenti mají dobré povědomí o možnostech dalšího vzdělávání v rámci výkonu trestu, přičemž o možnostech dalšího vzdělávání se respondenti dozívají od pracovníků věznice, jako jsou vychovatelé a speciální pedagogové, popř. z informační nástěnky. V případě potřeby by naprostá většina odsouzených byla schopna vyhledat alespoň jeden zdroj informací - nejčastěji respondenti uváděli pracovníky věznice, jako ostraha, vychovatelé apod. nebo spoluvězni. Respondenti však měli malé povědomí o přítomnosti informačních tabulí či nástěnek ve věznici, negativně se také vyjadřovali o personálu věznice v souvislosti s poskytováním informací ohledně možností vzdělání. Pozitivním zjištěním však je, že

většina těch, kteří projeví zájem o další vzdělávání, nebyla ze strany ústavu odmítnuta a také fakt, že většina dotázaných by si v případě potřeby vzdělávání dokázali vytvořit časový prostor pro studium v podmínkách zdejšího ústavu.

1.5 Návrhy a doporučení

Jedním z ukazatelů efektivity výkonu trestu odnětí svobody z pohledu naplnění jeho účelu je možnost a úroveň vzdělávání odsouzených během výkonu trestu odnětí svobody. O míře účinnosti vlivu vzdělávání odsouzených k vedení řádného života po skončení trestu rozhoduje mnoho faktorů. V naší práci jsme se zaměřili na zájem odsouzených o vzdělávání a vnímání podmínek z jejich pohledu. Výsledky našeho průzkumu se ukázaly poměrně příznivé, jediný prostor pro zlepšení vidíme v přístupu pracovníků věznice (neochota poskytovat informace ohledně možnosti vzdělávání) a také v nedokonalé informovanosti odsouzených ohledně informačních tabulí či nástěnek. Jsme přesvědčeni, že ze strany příslušníků vězeňské služby by měl být větší zájem a ochota o vytváření stále lepších podmínek pro realizaci vzdělávání odsouzených. Odezva ze strany odsouzených na nabídku vzdělávání by potom mohla být ještě vyšší.

1. Doporučujeme, aby pedagogové při realizaci osobních pohovorů tyto vedli i ve smyslu „nastavení zrcadla“ - odsouzení by se měli zamyslet nad skutečnými příčinami problémů v sobě v souvislosti s nedostatečným vzděláním.
2. Doporučujeme, aby pedagogové a jiný personál ústavu pro výkon trestu odnětí svobody neztráceli víru v úspěch a nadšení pro svou práci navzdory skeptickým začátkům a prvotnímu nezájmu odsouzených o nabídku na vzdělávání.
3. Doporučujeme, aby se pedagogové a jiný personál ústavu pro výkon trestu odnětí svobody snažili o hlubší a důvěrnější komunikaci s odsouzenými ve smyslu motivace odsouzených k vzdělávání a neustálého poukazování na jeho nesporné výhody s využitím reálných příkladů nebo jiných vhodných metod.
4. Doporučujeme zkvalitněním osvětové práce pedagogů v ústavu pro výkon trestu odnětí svobody zpopularizovat vzdělávací aktivity odsouzených.
5. Doporučujeme zvyšovat možnosti vzdělávání odsouzených rozšiřováním spolupráce se školami a vzdělávacími institucemi.
7. Doporučujeme zlepšit materiálně technické vybavení učeben a prostor pro praktické vyučování.

ZÁVĚR

Předkládaná práce se zabývala vzděláváním dospělých osob ve výkonu trestu odnětí svobody. V průzkumné části bakalářské práce se zjišťoval reálný zájem odsouzených o možnost se vzdělávat během výkonu trestu odnětí svobody. Hlavním výzkumným cílem bylo zjistit, zda a v jaké míře jsou odsouzení motivováni ke vzdělávání, jaké je zastoupení jednotlivých druhů motivace ke vzdělávání a zda existuje souvislost mezi sociodemografickými charakteristikami a některými druhy motivace. Výše uvedené cíle budou zkoumány pohledem odsouzených. Pro potřeby výzkumné části bylo proto uskutečněno dotazníkové šetření ve vybrané věznici, jednotlivé výsledky poté byly vyhodnoceny a byla navržena konkrétní doporučení pro zlepšení současného stavu.

Páchání trestných činů, delikvence, užívání drog, to vše jsou dnes již běžné jevy, které se objevují v naší společnosti. Historie nám ukazuje, že nejosvědčenější metodou, kterou lidé vymysleli, byl trest. Nicméně společnost se vyvíjí a stejně by se mělo vyvíjet i trestní právo. Kdysi nebyl rozdíl mezi delikventem a duševně nemocným člověkem. Trestem byla veřejná šikana, která měla sloužit jako odstrašující příklad. Lidstvo se však snaží vyvíjet a stejně se vyvíjí i trestní právo a vězeňský systém. V minulosti nebyla tak velká šance nápravy. Dnes je tomu jinak. Doufejme, že víra ve změnu lidí, kteří se dostali na chodníček páchání trestných činů, je ta správná cesta. Je jednoduché člověka odsoudit bez šance na jakoukoli změnu. Mnozí z odsouzených jsou však mladí lidé bez zkušeností, kterým nebyla dána správná výchova a kteří neznali jinou možnost, jen možnost okrádat, či jiným způsobem devastovat společnost. To, že takové chování ničí hlavně jejich samy a to, že existují i jiné cesty, by měly mít možnost poznat prostřednictvím našeho systému.

Dnes už proto vězeňský systém není jen o trestu, ale také o možnosti změnit se, pracovat na sobě, uvědomit si možnosti změny. Po návratu do společnosti je to hlavně o tom, aby si člověk našel „své místo“. A nemyslíme tím jen pracovní místo. Je to skutečně o nacházení místa na světě, tam, kde se jedinec cítí užitečný a šťastný. Lidské tělo je seskupení miliardy buněk. Každá má své místo, každá funguje a díky tomu funguje celý organismus. A na velmi podobném principu funguje i naše společnost. Každý z nás je tvůrcem systému, každý z nás vykonává to, co je pro společnost potřebné. Alespoň by měl. Dobře víme, že některé buňky v lidském těle mohou přestat fungovat tak, jak by měly. Jsou to například buňky rakovinotvorné. Pokud jedinec nedokáže zastavit postup těchto buněk, vede to k záhubě celého organismu. A stejně je to s odsouzenými v našem systému. Pokud nebudeme doufat v jejich změnu a nebudeme pracovat na systému vzdělávání a poznávání nových možností pro tuto vysoce specifickou skupinu jedinců, jednoho dne nám mříže už nebudou stačit.

Náš systém není dokonalý a bohužel se často stává, že lidé s patologickým nastavením osobnosti se dostávají do vysokých pozic, a zneužívají svou moc. Je obtížné v dnešní době a v dnešním systému

bojovat za „to správné“, když sám člověk je manipulován médii, zprávami, politiky. Ale my věříme, že každý z nás má v sobě smysl pro spravedlnost. A cesta nenávisti, trestů, bojů a agresivity vede jen ke stupňování těchto jevů ve společnosti. Rozšiřování vzdělávacích možností odsouzených a zařazení dalších volnočasových aktivit do vězeňských ústavů je tedy určitě smysluplné, pro většinu dotazovaných mají tyto aktivity velký význam a podporují je v celkové resocializaci a v návratu do společnosti, do normálního života. Trest je určitě významný faktor, bez kterého by nikdy nemusela u jedince nastat snaha o nápravu, jeho přítomnost je však stejně důležitá jako přítomnost aktivit, které jsou součástí penitenciární péče o odsouzené.

Každý člověk je individualita. Tvrdit, že každý masový vrah je schopen nápravy, by byla troufalost a řekněme až určitá naivita. Svět bychom neměli vnímat přes růžové brýle, je však důležité soudit případ od případu. Existuje velká skupina jedinců ve výkonu trestu, kteří jsou schopni se poučit, a chtějí pokračovat v normálním životě. Odpírat jim tuto možnost je nehumánní. Proto věříme tomu, že vězeňský systém se bude i za podpory dalších studií, které se věnují tématu vzdělávání odsouzených, rozvíjet a odsouzení budou mít možnost dokázat okolí a hlavně sami sobě, že tento rozvoj není zbytečný.

1 SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

- ARMSTRONG, Ruth, 2017. *Parole and Beyond: International Experiences of Life After Prison*. Springer. ISBN 9781349951185.
- BASL, Josef, MATĚJŮ, Petr a Jana STRAKOVÁ, 2006. *(Ne)rovné šance na vzdělání: vzdělanostní nerovnosti v České republice*. Praha: Academia. ISBN 80-200-1400-4.
- BARTÁK, Jan a Milan DEMJANENKO, 2021. *Sociální andragogika: andragogika v procesu socializace člověka*. Praha: Grada, 2021. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-3997-7.
- BEDRNOVÁ, Eva a Ivan NOVÝ, 2012. *Psychologie a sociologie řízení*. 2. rozš. vyd. Praha: Management Press. ISBN 8072610643.
- BENEŠ, Milan, 2014. *Andragogika*. Vyd. 2. Praha: Grada, 2014. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-4824-5.
- BENEŠ, Milan, 2008. *Andragogika*. Praha: Grada. Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247.
- BHOJE, Gazala, 2015. *The Importance of Motivation in an Educational Environment*. Lulu.com. ISBN 9781329128705.
- BIAO, Idowu, 2017. *Strategic Learning Ideologies in Prison Education Programs*. IGI Global. ISBN 9781522529101.
- BIEDERMANOVÁ, Eva a Michal PETRAS, 2011. *Možnosti a problémy resocializace vězňů, účinnost programů zacházení*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 978-80-7338-115-8.
- BLAŽEK, P., S. FISCHER a J. ŠKODA, 2019. *Delikvence: analýza produktů činnosti delikventní subkultury jako diagnostický a resocializační nástroj*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-271-2013-0.
- BYRD, Roger, 2020. *Sisyphus No More: The Case for Prison Education*. Rowman & Littlefield. ISBN 9781538136614.
- CAMPBELL, Joshua, 2018. *Sociology & Education*. Scientific e-Resources, 2018. ISBN 9781839472305.
- CLEERE, Geraldine, 2020. *Prison Education and Desistance: Changing Perspectives*. International Series on Desistance and Rehabilitation. Routledge. ISBN 9781000332766.
- ČERNÍKOVÁ, Vratislava a Vojtěch SEDLÁČEK, 2002. *Základy penologie pro policisty*. Praha: Vydavatelství Policejní akademie České republiky. ISBN 80-7251-104-1.

- DÜNKEL, Frieder, 2013. *Release from Prison: European Policy and Practice*. Routledge. ISBN 9781134029198.
- FÁBRY, A., 2006. *Úvod do penológie*. Bratislava : Obcianske združenie sociálna práca. ISBN 80-89185-23-1.
- HÁLA, Jaroslav, 2006. *Úvod do teorie a praxe vězeňství*. 2., dopl. vyd. České Budějovice: Vysoká škola evropských a regionálních studií. ISBN 80-86708-30-6.
- HENDRYCH, Igor, 2010. *Vybrané kapitoly z penologie*. Opava: Slezská univerzita v Opavě, Fakulta veřejných politik v Opavě, Ústav pedagogických a psychologických věd. ISBN 978-80-7248-574-1.
- CHRÁSKA, Miroslav, 2016. *Metody pedagogického výzkumu: základy kvantitativního výzkumu*. Praha: Pedagogika (Grada). ISBN 978-80-247-5326-3.
- JŮZL, Miloslav, 2012. *Penitenciaristika a penologie*. Brno: Institut mezioborových studií Brno. ISBN 978-80-87182-24-6.
- KLÁTIK, Jaroslav, 2018. *Alternativní tresty*. C.H. Beck. ISBN 9788089603565.
- MAŇÁK, Josef, Vlastimil ŠVEC a Tomáš JANÍK, 2017. *O vzdělávání, o učitelství a tak trochu i o pedagogice: rozhovory na průsečíku tří generací*. Brno: Masarykova univerzita. Reflexe (Masarykova univerzita). ISBN 9788021084957.
- MAŘÁDEK, Vladimír, 2005. *Vězeňství*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta. ISBN 80-7368-002-5.
- MÁTEL, Andrej, 2019 *Teorie sociální práce I: sociální práce jako profese, akademická disciplína a vědní obor*. Praha: Grada Publishing. ISBN 978-80-271-2220-2.
- MATOUŠEK, Oldřich, 2012. *Základy sociální práce*. Vyd. 3. Praha: Portál. ISBN 9788026202110.
- MATOUŠEK, O., P. KODYMOVÁ a J. KOLÁČKOVÁ, 2010. *Sociální práce v praxi: specifika různých cílových skupin a práce s nimi*. Vyd. 2. Praha: Portál. ISBN 9788073678180.
- MUŽÍK, Jaroslav, 2004. *Androdidaktika*. Vyd. 2. Praha: ASPI. Lidské zdroje. ISBN 80-7357-045-9.
- NAKONEČNÝ, Milan, 2014. *Motivace chování*. Vyd. 3. V Praze: Triton. ISBN 978-80-7387-830-6.
- NEPUSTIL, Pavel a Markéta GEREGOVÁ, ed., 2020. *Bez podmínek: metody psychosociální podpory pro lidi užívající drogy*. Brno: Masarykova univerzita. ISBN 978-80-210-9667-7.
- PRŮCHA, Jan a Jaroslav VETEŠKA, 2014. *Andragogický slovník*. Vyd. 2. Praha: Grada. ISBN 978-80-247-4748-4.

- PRŮCHA, Jan, Jiří MAREŠ a Eliška WALTEROVÁ, 2003. *Pedagogický slovník*. Vyd. 4. Praha: Portál. ISBN 80-7178-772-8.
- RASZKOVÁ, Tereza a Stanislava SVOBODA HOFERKOVÁ, 2014. *Kapitoly z penologie II*. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. ISBN 978-80-7435-378-9.
- ŘÍČAN, Pavel, 2010. *Psychologie osobnosti: obor v pohybu*. 6., rev. a dopl. vyd., V Grada Publishing 2. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 9788024731339.
- SCOTT, Robert, 2015. *Bringing College Education into Prisons: New Directions for Community Colleges*. John Wiley & Sons. ISBN 9781119107156.
- SMITH, Paula, 2018. *The Oxford Handbook of Prisons and Imprisonment*. Oxford University Press. ISBN 9780199948161.
- SOCHŮREK, Jan, 2008. *Úvod do penologie*. Liberec: Technická univerzita v Liberci. ISBN 978-80-7372-287-6.
- STORGAARD, Anette, 2018. *Prisoner Resettlement in Europe*. Routledge. ISBN 9781351761512.
- ŠERÁK, Michal, 2009. *Zájmové vzdělávání dospělých*. Praha: Portál. ISBN 978-80-7367-551-6.
- ŠNÝDROVÁ, Ivana. *Motivace pracovního jednání*. Vysoká škola ekonomie a managementu, 2021. ISBN 9788088330219.
- ŠPANKOVÁ, J., 2015. *Aktuální otázky sociální politiky - teorie a praxe: sborník příspěvků z vědecké konference s mezinárodní účastí*. Pardubice: Univerzita Pardubice. ISBN 978-80-7395-539-7. ISSN 1804-9095.
- VETEŠKA, Jaroslav a Slavomil FISCHER, 2020. *Psychologie kriminálního chování: vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-271-0731-5.
- VETEŠKA, Jaroslav, 2015. *Mediace a probace v kontextu sociální andragogiky*. Praha: Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7478-898-7.
- VETEŠKA, Jaroslav a Slavomil FISCHER, 2020. *Psychologie kriminálního chování: vybrané otázky etiologie, andragogické intervence a resocializace*. Praha: Grada. Psyché (Grada). ISBN 978-80-271-0731-5.
- VETEŠKA, Jaroslav, 2016. *Přehled andragogiky: úvod do studia vzdělávání a učení se dospělých*. Praha: Portál. ISBN 978-80-262-1026-9.

PŘÍLOHY

Příloha 1 Dotazník

Vážení respondenti,

obracím se na Vás s žádostí o vyplnění krátkého dotazníku týkajícího se Vašich názorů a zkušeností se vzděláváním v rámci výkonu trestu. Dotazník je anonymní a veškerá zjištění budou použita výhradně pro potřeby mé práce. Za vyplnění dotazníku Vám předem děkuji.

Otázka 1. Do jaké věkové kategorie patříte?

- do 20 let
- 21–40 let
- 41–60 let
- 60+

Otázka 2. Váš trest odnětí svobody je v celkové délce:

- do 1 roku
- 1-5 let
- 6-10 let
- více než 10 let

Otázka 3. Ve výkonu trestu jsem nyní:

- poprvé
- podruhé
- potřetí
- počtvrté
- více

Otázka 4. Jaké je Vaše nejvyšší dosažené vzdělání?

- základní
- středoškolské s výučním listem
- středoškolské s maturitou
- vysokoškolské

Otázka 5. Jaké je nejvyšší dosažené vzdělání Vašich příbuzných? (zvolte vždy nejvyšší dosažené vzdělání bez ohledu na pohlaví rodiče)

- základní
- středoškolské s výučním listem
- středoškolské s maturitou
- vysokoškolské

Otázka 6. Jak hodnotíte význam vzdělávání ve výkonu trestu?

- kladný
- neutrální
- záporný

Otázka 7. Myslíte si, že vzdělávání v rámci výkonu trestu Vám zajistí lepší startovní pozici na trhu práce po propuštění?

- ano
- ne
- nevím

Otázka 8. Máte povědomí o možnostech dalšího vzdělávání v rámci výkonu trestu?

- ano
- ne

Otázka 9. Pokud jste na předchozí otázku odpověděli kladně, odkud máte informace o možnostech dalšího vzdělávání v rámci výkonu trestu?

- od ostatních spoluvězňů
- od pracovníků věznice (vychovatelé či speciální pedagogové)
- z informační tabule
- odjinud

Otázka 10. Víte, koho se případně zeptat ve věci dalšího vzdělávání?

- ano, Informace o možnosti dalšího vzdělávání ve věznici by mi poskytnul:
- ne
- nezajímám se

Otázka 11. Vyskytují se jakékoli informace k dalšímu vzdělávání na některé z informačních tabulí ve věznici?

- ano
- ne
- nevím

Otázka 12. Údaje o možnostech vzdělání jsou ze strany personálu poskytovány v dostatečné míře a srozumitelně.

- ano
- ne
- nevím

Otázka 13. Odmítl Vás někdy někdo v rámci poptávky po dalším vzdělávání?

- ano
- ne
- nepoptával jsem

Otázka 14. Měl jste někdy snahu si doplnit v rámci vězení Vaše vzdělání?

- ano
- ne

Otázka 15. Dokázali byste si vytvořit časový prostor pro studium v podmínkách zdejšího ústavu?

- ano
- ano, ale s problémy
- ne

Otázka 16. Vzpomenete si na některé vzdělávací programy, které byste případně rád absolvoval?

- ano, například: _____
- ne

Otázka 17. Přál bych si vyšší vzdělání abych (můžete zvolit až 3 odpovědi):

- dosáhl úspěchu v práci, kterou jsem dosud vykonával
- mohl získat náročnější pracovní pozici v mé původní práci
- mohl změnit původní profesi za prestižnější
- dosáhl uznání ze strany mých spolupracovníků
- dobře zapadl mezi ostatní zaměstnance v mé původní práci
- jiný důvod: _____

Otázka 18. Máte pocit, že absolvované vzdělávací programy ovlivňují nějakým způsobem Vaše chování, případně Vás postoj k životu?

- ano
- ne

Otázka 19. V případě, že by se ve věznici naskytla možnost dodělat si vyšší stupeň vzdělání, využili byste této možnosti?

- ano
- ne, mé vzdělání je dostatečné
- nevím

Otázka 20. Myslíte si, že na problémech návratů do výkonu trestu odnětí svobody (recidivy) se významně podílí nedostatečné vzdělání odsouzených?

- ano
- ne (můžete uvést, co je pravým důvodem): _____
- nevím